

Jelige:

„Mediare necesse est.”

Büntetőjogi szekció

2. téma

Tartalomjegyzék

1. Mi is az a mediáció?	1
1.1 A mediáció szerepe a konfliktuskezelésben.....	1-2
1.2 A mediáció jogpolitikai aspektusai.....	2
1.3 A mediáció társadalmi előfeltételei.....	3
2. Paradigmaváltás a büntető igazságszolgáltatásban: a helyreállító igazságszolgáltatási koncepció térnyerése	3-10
3. A helyreállító igazságszolgáltatás társadalmi szerződéses elmélete	10-13
3.1 A helyreállító igazságszolgáltatás megvalósulási formái.....	13
4. A büntetőjogi mediáció	13-31
4.1 A büntetőjogi mediáció jogintézményének kialakulása.....	13-14
4.2 A büntetőjogi mediáció jogintézményének magyarországi szabályozása.....	14-15
4.3 A közvetítői eljárás célja.....	15-16
4.4 A közvetítői eljárásra utalás feltételei büntetőügyekben.....	17-18
4.5 Speciális kritériumok a büntetőügyek közvetítői eljárásra utalhatóság körében.....	18-21
4.6 A közvetítői eljárás kezdeményezése és megindulása.....	21-24
4.7 A közvetítői eljárás lefolytatása.....	25-27
4.8 A közvetítői eljárás befejezése.....	27-28
4.9 A büntetőeljárás kimenetele a mediációt követően.....	28-31
5. A mediáció értékelése az előnyök és hátrányok tekintetében	31-32
6. A közvetítői eljárás a statisztika tükrében	32-39
7. Összegzés és jövőorientáció, avagy merre tart a büntetőjogi mediáció?	40

A tevékeny megbánás – a mediáció szerepe a büntetőeljáráásban, a jogintézmény jövője

„*Et mihi res, non me rebus subiungere conor.*”
„*Céлом: a dolgokon én legyek úr, s ne rajtam a dolgok.*”
(*Horatius: Levelek*)

1. Mi is az a mediáció?

A mediáció egy *alternatív vitarendezési* (ADR - Alternative Dispute Resolution) *módszer*, csakúgy, mint egyéb konfliktuskezelési technikák, nevezetesen az arbitráció (döntőbíráskodás), a tanácsadás (counselling), az egyeztetés (konsziliáció), a moderálás vagy a facilitálás. Ezen eljárások lényegi eleme, hogy alternatívát kívánnak nyújtani a konfliktusban álló felek részére a hagyományos bírósági úttal szemben. Ezt oly módon teszik, hogy a konfliktusban érintett mindegyik fél számára elfogadható megoldást próbálnak keresni peren kívül a sérelem vagy jogsértés kezelése érdekében. Permegelőző, perhelyettesítő szerepet betöltő technikákról van szó tehát, amelyek az angolszász jogrendszerből indultak hódító útjukra. A mediáció az 1970-es évekig csak az Amerikai Egyesült Államokban volt elterjedt (az USA-ban a tagállamok több mint felében kötelezően előírt eljárás). Az 1960-as évektől kezdődően azonban mindinkább teret nyert a kontinentális jogrendszerben is, és Nyugat-Európa több államában (Németország, Ausztria, Franciaország, Norvégia, Finnország) is kedvező fogadtatásra talált csakúgy, mint az angolszász jogrendszerű Egyesült Királyságban.

Magyarországon az 1990-es évek közepétől jelentkeznek törekvések a mediáció alkalmazása iránt. A mediáció intézményének hazai meghonosítását egyaránt szorgalmazták civil szervezetek és ügyvédi irodák. A rendszerváltás után az amerikai Federal Mediation and Conciliation Service missziós tevékenysége keretében finanszírozta az első magyar mediációs bázisok kiépítését. Az első hazai szervezet e téren az 1994-ben létrehozott Partners Hungary Alapítvány volt.

Jogszabályi szinten a 2002. évi LV. törvény rendelkezik a közvetítői tevékenységről, mely 2003. március 17-én lépett hatályba. A törvény 2. §-a szerint a közvetítés olyan sajátos permegelőző, konfliktuskezelő, vitarendező eljárás, amelynek célja a vitában érdekelt felek kölcsönös megegyezése alapján a vitában nem érintett, harmadik személy (a közvetítő) bevonása mellett a felek közötti vita rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása.

1.1 A mediáció szerepe a konfliktuskezelésben

A mediáció a kölcsönös engedmények kialakításának eljárási módozata. Nincs feltétlenül jogilag kötött eljárási rend, és nincs feltétlenül jogszabályban meghatározott speciális formája, bármiféle egyezség számításba jöhet. A konfliktuskezelés azon technikája, ahol a konfliktusban érintetteket egy pártatlan harmadik fél, a mediátor, közvetítő segíti kölcsönösen kielégítő megállapodás létrehozásában. A mediátor nem hozhat döntéseket a résztvevő felek helyett, hanem segíti őket olyan helyzetbe kerülni, amelyben a felek maguk

juthatnak megállapodásra. Ez a közvetítési vitarendezés nem azonos az egyezséggel, mivel az előbbinél a mediátor generálja a megegyezést, a vitás ügyeknek ő a katalizátora, míg az egyezés kizárólag a felek aktív szerepén nyugszik. A mediátor részrehajlásmentes, mindkét (vagy több) féllel kapcsolatban áll, az egyezés megkötésében nincs közvetlen szerepe. Ő csak elősegíti a folyamatot, de nem jelenik meg döntéshozói szerepben. A felek között létrejövő egyezésben tehát csak közvetett a szerepe, a felek álláspontját kíséri meg közelíteni egymáshoz. Jelentős mértékben tehermentesítheti a jogviták rendezésére egyébként hivatott jogalkalmazói szervezetrendszert, mindenekelőtt a bíróságokat. Szűrőszerepet tölt be, ugyanis tényleges jogvitára csak akkor kerül sor, ha sikertelenül végződik a megegyezés kísérlete.

1.2 A mediáció jogpolitikai aspektusai

A mediáció alkalmazását/alkalmazhatóságát érintően elsősorban a jogalkalmazás jogpolitikai vonatkozásait kell górcső alá vennünk. A modern jogfejlődés eredményeképp megjelentek a jogalkalmazás demokratikus formái, és egyértelműen meghaladottá vált az a nézet, hogy csak a hivatalos állami szervek rendelkeznek a jogalkalmazás monopóliumával. Ennek az új tendenciának és az opportunitás elvének az egyik megnyilvánulási formája a mediáció is, amely nem más, mint egy olyan szentől szemben lezajló tárgyalási-megegyezési folyamat, ahol a döntést nem egy külső, esetleg általuk felhatalmazott autoritás hozza, hanem maguk a felek. A konfliktus jogi útra terelésére csak akkor kerül sor, ha a felek közötti szembenállás magas fokú.

A konfliktusmegoldások eljogiasításának állapota jogterületenként és országonként is eltérő, amely több okra vezethető vissza:

- Elsőként a kontinentális és az angolszász jogrendszerek *eltérő perszerkezete* emelendő ki. Az angolszász peres eljárások ugyanis kétszakaszosak, a bíró előtti tárgyalást megelőzi a felek tárgyalás-előkészítő összejövetele, az ún. „pre-trial”. Ennek során a peres felek ügyvédei egyezkednek, és ösztönzik az ítélet előtti egyezségkötést. A felek tehát nem a bírón keresztül érintkeznek, ami növeli is az egyezségkötés gyakoriságát. Ezzel szemben a kontinentális perekben a bíró az eljárás kezdetétől fogva úgymond „a felek közé áll”, a felek érintkezése kizárólag rajta keresztül történhet.
- Másodsorban a bírák és az ügyvédek *eltérő szerepfelfogása* és szerepmegosztása említendő. Az angolszász bíró a teljes eljárás során passzív, csak felügyeli a felek és ügyvédek tárgyalótermi ténykedését. A kontinentális rendszer bírái azonban aktív pervezetők, a releváns tényekre vonatkozó bizonyítást ők vezetik. Ez a perszerkezet kevésbé alkalmas a jogi vita félbeszakítására és a felek közötti egyezségkötésre.
- Nem elhanyagolható szempont, hogy az ügyvédek is eltérő hajlandóságot mutatnak az *egyezségkötésre*. A mérleg nyelve ebben az esetben is az angolszász rendszer felé billen, amelyben az eltérő jogi szocializáció a döntő tényező. Az is megfigyelhető, hogy az idősebb ügyvédek szívesebben hajlanak az ügyek ítéletig való végigvitele helyett a menet közbeni egyezségkötésre. Angliában és Amerikában jóval kevesebb az ítéletekkel végződő esetek száma, és jóval gyakoribb az egyezségkötés, mint a kontinentális jogrendszerű államokban. Magyarországon a perek végigvitele jellemző még, ezen kíván változtatni a mediáció jogintézménye.

1.3 A mediáció társadalmi előfeltételei

A különböző kultúrák eltérő konfliktusmegoldási gyakorlatot érvényesítenek. A Távol-Keleten az emberek csak olyan esetekben fordulnak bírósághoz, még a törvényeket is csak akkor alkalmazzák, ha az ellentétek másként nem szüntethetők meg, és a megzavart rend más módon nem állítható helyre. Ott ugyanis rendkívül nagyon nagy szerepet kap a harmónia. „A harmóniának kettős vetülete van. Elsősorban az emberek és a természet közötti összhangot jelenti. <...> A szükséges harmónia másodsorban az emberek közötti összhangot jelenti. A társadalmi viszonyokban elsősorban a megbékélés eszközének kell uralkodnia, a consensusra kell törekedni. Kerülni kell az elítélést, mindenfajta szankciót és a többség által hozott

döntéseket. A vitás ügyeket inkább feloldani kell, mint megoldani és eldönteni; a megoldásokat mindenkinek önként kell elfogadnia, azon az alapon, hogy igazságosnak tartja; e megoldásoknak senkiből sem szabad olyan érzést kiváltaniuk, hogy ezáltal elveszti tekintélyét. A nevelésnek és a meggyőzésnek kell előtérbe kerülnie, nem pedig az erőszaknak és a hatalomnak.”¹ Másképp megfogalmazva: „A társadalmi rend elsősorban a meggyőzés módszerein, a közvetítési eljáráson, valamint egyrészt az önbírálat állandó ébrentartásán, másrészt a mérséklet és a megbékélés szellemén nyugszik.”²

Ebből is kitűnik, hogy a mediáció csak azokban a társadalmakban működik, ahol a meggyőzés módszerei, az önbírálat, a mérséklet és a megbékélés uralkodnak. A toleranciát mellőző, empátia nélküli közösségekben azonban képtelen ez a konfliktuskezelési módozat gyökeret eresztetni. A mediáció tehát feltételezi a közéleti kultúra bizonyos fejlettségét.³

E helyütt érdemes utalni a neves norvég kriminológus, Nils Christie azon kijelentésére is, miszerint a bűnügy áldozata a mai társadalmakban kétszeresen is vesztes: egyrészt a tettessel, másrészt az állammal szemben is, mivel kizárják abból, hogy a saját konfliktusában részt vegyen. A napjainkban is uralkodó hagyományos (ún. retributív) büntetőjogi szemlélet ugyanis, amely a megtorlásra épül, infantilizálni igyekszik az elkövetőt azáltal, hogy az állam mint elidegenedett hatalom beépül az elkövető és az ügy másik fontos érdekeltje, a sértett közé. Nils Christie ezt a következőképp fogalmazta meg: „Eltulajdonítják a konfliktusát, s a lopást hivatásosok hajtják végre.”⁴ Ha elfogadjuk azt, hogy az áldozatok saját konfliktusaik tulajdonosai – ahogy azt Nils Christie a híressé vált „Konfliktus mint tulajdon”⁵ című tanulmányában már 1977-ben kiemelte –, akkor biztosítania kell az államnak, hogy érvényesíthessék a „tulajdonhoz való jogukat”. Csak akkor szabad megtagadni tőlük ezt a jogot, ha a jogaik gyakorlása megsérti mások azonos vagy hasonló jelentőségű jogait. A konfliktus eltulajdonítása ellen kínál orvosságot a helyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás koncepciója.

2. Paradigmaváltás a büntető igazságszolgáltatásban: a helyreállító igazságszolgáltatási koncepció térnyerése

A büntető igazságszolgáltatás kezdeteire a **retribúció**, azaz a megtorlás nyomta rá bélyegét. A **retributív igazságszolgáltatás** a XVIII. század végi, XIX. század eleji **klasszikus büntetőjogi** elvekre épült, amely a polgári igazságszolgáltatás megtestesítője volt. A bűncselekményt a szabad akarat káros megnyilvánulásának tartotta, tehát az **indeterminizmust** vallotta. Az a felfogás érvényesült tehát, hogy az ember szabad akaratából bűnözik, és ebből következően másként is cselekedhetett volna. Így azután az az igazságos és jogszerű, ha mindenki azt kapja meg, ami jár neki. Ulpianus, a híres római jogász ezt a következőképp fogalmazta meg: „Naturis praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.” (A természet előírásai ezek: igazságosan élni, másokat nem bántani, mindenkinek megadni a magáét.) Emellett a **proporcionális**, azaz **tettarányos büntetés** indokoltságát hirdette a megsértett jogrend helyreállítása érdekében. Azt a nézetet juttatta érvényre, miszerint azonos súlyú bűncselekményekért azonos szigorúságú büntetés jár. A retributív koncepció negatívuma, hogy csak a múltban elkövetett bűnre tekintett, nem vette figyelembe, hogy mi történik a jövőben, illetve úgy vélte, hogy a büntetés nemcsak

¹ David, Rene: A jelenkor nagy jogrendszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1997. 422-423. p.

² David, Rene: A jelenkor nagy jogrendszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1997. 421. p.

³ Samu Mihály: Általános jogpolitika. A jog depolitizálása. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2003. 127. p.

⁴ Christie, Nils: A fájdalom korlátai. Európa Könyvkiadó. Bp., 1991. 146. p.

⁵ Christie, Nils: Conflicts as Property. British Journal of Criminology. 1977

társadalmilag szükséges, hanem morálisan is jó. Az elkövető megérdemli a büntetést, mivel a jogrend helyreállítása a cél.

A XX. század elejétől egyre inkább uralkodóvá vált a *pozitívista kriminológiai* nézetek hatására a *preventív igazságszolgáltatási* szemlélet. Eszerint a bűnös emberi magatartások mögött éppúgy törvényszerűségek bújnak meg, mint a többi társadalmi, valamint a természeti jelenségek körében (Adolph Quetelet). Mivel minden jelenségnek oka van, így a *bűncselekmény okozatnak* tekinthető. A *determinációt*, azaz a relatív szabad akaratot hirdette. A bűnözésnek is objektív okai vannak tehát, amelyek mellett figyelembe veendő az elkövető szubjektív, egyéni pszichikus adottságai is. Így a büntetés nem alapozható csupán az elkövetett cselekmény súlyára, hanem jelentős figyelmet kell szentelni az *elkövető személyiségének*, társadalmi körülményeinek, determinációinak is. *Differenciált és individualizált*, elkövető-centrikus *büntetés*t kell alkalmazni a *generális és speciális prevencióra* tekintettel. Nem kielégítő megoldás tehát a megtorlás, nagy hangsúlyt kell fektetni a bűnmegelőzésre is. Igazságtalan az elkövető személyiségét ignoráló egyenlő büntetés.

A *pozitívista kriminológia* kétségbe vonta, hogy a társadalmi kontroll hatékony lehetne. A bűnözéssel szembeni egyedüli hatékony eszköznek a büntettesek kezelését tartotta. Ennek köszönhetően a XX. század közepétől a tettes nevelését középpontba állító *treatment-modell* vált uralkodóvá, amely az elkövető kezelését tűzte ki célul, személyiségének pozitív formálására tett kísérletet. Ez a nézetrendszer *determinista* alapon állt. Mivel a bűnözésnek objektív okai vannak, amelyek előre meghatározottak, ezért az elkövető későbbi személyisége is determinálható. Azt vallotta, hogy ha az elkövető viselkedése meghatározott, akkor kellő módszerekkel *át is nevelhető*, melynek révén eredményesebben reszocializálható. Ehhez pedig *határozatlan tartamú, individualizált büntetés* szükséges.

A bűnelkövetőkkel való fokozott törődés sem volt azonban képes beváltani a hozzá fűzött reményeket, továbbra is nőtt a bűnözés, sok volt a visszaeső. Ezután sok helyütt abolicionista, dekriminalizációs és depönalizációs elképzelések nyertek teret. Egyre több követőre leltek a decarcerizációs, börtöntelenítési törekvések. A felkínált humanizmus azonban nem hozta magával a társadalmi normák fokozott tiszteletét. Egyre inkább nőtt az elégedetlenség az igazságszolgáltatással szemben. Az 1970-es évek közepétől vizsgálatok eredményeként is bebizonyosodott, hogy a kezelélmélet és a reszocializáció csődöt mondott, a bűnözési ráta meredek emelkedést mutatott. A „kezelési eufóriát követő kijózanodás”⁶ idején a hivatalos, ún. *neoklasszikus büntetőpolitika* a tettarányos felelősséghez való visszatérés szükségességét hirdette. A megérdemelt büntetés (just deserts) és az „igazságos fájdalomszolgáltatás”⁷ vált uralkodóvá. Visszatérés következett be tehát a retributív felfogáshoz, de igyekeztek levetkőzni annak merevségeit. Nem szabad azonban szem elől téveszteni Bibó István intő szavait: „A büntetésrendszer megtorló jellegét csak ott és annyira lehet csökkenteni, ahol és amennyire a társadalomnak fölháborodásra és megtorlásra való készsége csökkent. <...> Teljesen azonban csak olyan társadalom nélkülözhetné a büntetőjogot, amelyből a mások cselekedeteivel szemben való felháborodás indulata mindenestül hiányoznék.”⁸ Kulcsfontosságú, hogy a büntetőjog nem nélkülözheti a megtorlás bizonyos mennyiségét. Szükséges azonban, hogy a megtorlás szublimált, levezetett és racionalizált legyen, nem pedig teljes és nyers fölháborodás. A racionalizált megtorlás értelmében a *határozott tartamú büntetés* vált uralkodóvá. Igyekeztek érvényre juttatni a legalitás követelményét és betartani az eljárási garanciákat. A *tettarányos* büntetésektől generálpreventív hatást vártak. Ez a felfogás nem abolicionista, nem tartja a büntetés-

⁶ Nagy Ferenc: A bűncselekmények áldozatainak kártalanításáról. Magyar Jog 1993/4. 200-205. p.

⁷ Nils Christie: A fájdalom korlátai. Európa Könyvkiadó. Bp., 1991. 159. p.

⁸ Bibó István: Etika és büntetőjog. In: Deviancia, emberi jogok, garanciák. (Szerk.: Gönczöl Katalin és Kerecsi Klára) ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitika Tanszéke. Budapest, 1996. 33. p.

végrehajtási intézményeket felszámolandónak. Ennek ellenére tökéletesen tisztában van a prizonizációs ártalmakkal, amiből kifolyólag a szabadságvesztés lehető legkisebb arányú alkalmazása mellett tör lándzsát. Ez egybecseng napjaink törekvésével, amely a büntetőjog ultima ratio jellegét hangsúlyozza, és azt vallja, hogy ha elkerülhetlenné is vált a büntetőjogi szankció alkalmazása, lehetőleg akkor is a szabadságvesztéssel nem járó megoldásokat kell preferálni. Nem utolsósorban a börtönök túltelítettségével is magyarázható ez a jelenség. A neoklasszikus koncepció tehát szélesíteni kívánja a szabadságvesztéssel nem járó büntetések és intézkedések körét. Felhívja a figyelmet arra is, hogy növelendő a társadalmi tolerancia. Folyamatos dekriminalizációt tart szükségesnek, és ezzel párhuzamosan erősíteni igyekszik a szociál- és kriminálpolitikai intézkedések szerepét. Ennek a büntetőpolitikának a megfogalmazói vigyázó szemeket egyre inkább az áldozatokra vetették.

A neoklasszicizmus hatására jutott a világ haladó gondolkodású része arra a nézetre, hogy a bűncselekményre reagálás középpontjában ne a bűnöző és annak további sorsa álljon, hanem a bűncselekmény áldozatának érdekei is centrális helyre kerüljenek. A XX. század második felére világossá vált, hogy a tisztán tett-, tettes- vagy áldozatorientált koncepciók nem képesek teljesíteni sem a társadalom védelmének, sem pedig az elkövető megnevelésének követelményét. Célként jelent meg, hogy a tettes és az áldozat ne csak az állam büntetőigényére tekintettel, hanem kölcsönös megalégedettségre rendezze a közöttük felborult egyensúlyt.

Így került kialakításra a retributív (megtorló) és a preventív (megelőző) igazságszolgáltatási koncepciók után egy harmadik, nevezetesen a **resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás** eszmerendszere, amelyben az áldozatok helyzete átértékelést nyert, ők kerültek az igazságszolgáltatás középpontjába. A bűncselekmény többé már nem csupán az elvont jogi norma megsértése, hanem konkrétan az *áldozatnak okozott sérelem*. Hangsúlyossá vált az áldozat által elszenvedett vagyoni kár és egyéb sérelmek *orvoslása*, a sértetti érdekek érvényesítése. Azt vallja, hogy nem lehet egyedüli cél a tett megtorlása, hanem fontos, hogy a sértettnek is elégtételt adjunk, és az okozott kár is megtérüljön. A resztoratív igazságszolgáltatás tehát az áldozatot helyezi az eljárás és a következmények középpontjába attól függetlenül, hogy az eljárás közösségi alapú-e.⁹

Howard Zehr volt az első olyan szerző, aki megalkotta a resztoratív igazságszolgáltatás átfogó modelljét. Hangsúlyozza, hogy mióta az egyén nem hagyhatja figyelmen kívül a bűncselekmény közösségi dimenzióját, azóta az igazságszolgáltatási eljárás sok esetben nem lehet teljesen privát. A bűncselekmény aláaknázza a társadalomban a teljesség érzését. A resztoratív igazságszolgáltatás a bűncselekmény újradefiniálására törekszik azáltal, hogy nem jogsértésként vagy az állam elleni támadásként interpretálja azt, hanem más személynek vagy személyeknek okozott sérelemként vagy igazságtalanságként. Arra bátorítja az áldozatot és az elkövetőt, hogy közvetlenül kapcsolódjanak be a dialógus vagy tárgyalás útján történő konfliktusmegoldásba. A következő definíciót adja: „A resztoratív igazságszolgáltatás minimális követelménye, hogy a figyelmet az áldozatok *sérelemeire* és szükségleteire irányítsuk, az elkövetőket *felelősségvállalásra* kényszerítsük annak érdekében, hogy helyreállítsák a sérelmet, és az eljárásba bevonjuk az áldozatokat, az elkövetőket és a *közösséget* egyaránt.”¹⁰

Howard Zehr másik megfogalmazása szerint: „A resztoratív igazságszolgáltatás egy olyan eljárás, amely magába foglalja - a lehetséges terjedelemben - azokat, akik egy sajátos jogsértésben érdekeltek, hogy közösen felismerjék a sérelmeket, szükségleteket és

⁹ www.fresno.edu/pacs/docs/rjprinc.html

¹⁰ ZEHR, Howard: *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, Pennsylvania: Good Books, 2002. 25. p.

kötelezettségeket abból a célból, hogy olyan mértékben helyreállítsák azokat, amennyire az csak lehetséges.¹¹

Tony F. Marshall a következőképp definiálja a **resztoratív igazságszolgáltatást**: „az áldozatokkal és az elkövetőkkel való foglalkozás egy olyan módja, a bűncselekményből származó konfliktus rendezésére fókuszál, és feloldja a háttérben okként meghúzódó problémákat. Tágabban értelmezve a bűncselekménnyel általánosságban való foglalkozás racionális problémamegoldás útján. A résztoratív igazságszolgáltatás középpontjában a közösségnek mint a bűnözéskontroll elsődleges helyének az elismerése áll az igazságszolgáltatás szerveit megelőzően.”¹²

1997-ben a **Leuveni Deklaráció** a következőket rögzítette: „A bűncselekményt nem a köz szabályainak megszegéseként vagy a jogi-morális rend tartalmának áthágásaként kell tekintetbe vennünk, hanem elsődlegesen úgy kell kezelni, mint az áldozatoknak okozott sérelmet, mint a közösségi béke és biztonság kezelését és mint kihívást a társadalmi közrend vonatkozásában. A bűncselekményre adott társadalmi reakciók fő szerepe, funkciója nem a büntetés, de azon feltételekben való közreműködés, amelyek elősegítik az elkövetés okozta sérelem helyreállítását, orvoslását. Ezért hívják e modellt résztoratív vagy helyreállító, jóvátételi igazságszolgáltatásnak. A helyreállító szemlélet célja az áldozatnak okozott sérelem jóvátétele, a közösség békéjének és a társadalom biztonságának megteremtéséhez való hozzájárulás. A hatóságok szerepe arra kell, hogy korlátozódjon, hogy elősegítse a résztoratív eljárás feltételeinek megteremtését, garantálja az eljárások korrektségét, az egyéni törvényes jogok tiszteletben tartását, valamint biztosítsa a bírói kényszer hatását azokban a helyzetekben, ahol az önkéntes résztoratív tettek nem jártak sikerrel.”¹³

A résztoratív szemlélet tehát hármas célkitűzéssel rendelkezik:

- a bűncselekmények áldozatainak kártalanítása;
- a bűnelkövető rehabilitálása;
- a közösség bevonása az igazságszolgáltatásba.

Ez a három aspektus csak egymással szoros összefüggésben értelmezhető:

I. *A bűncselekmények áldozatainak kártalanítása*

A *kompenzációs* gondolat előzményei egészen az ókorig nyúlnak vissza. Már Hammurapi törvényei között rábukkanhatunk arra a rendelkezésre, miszerint az áldozat teljes kártérítést kérhetett az államtól, ha az elkövetőt nem fogták el. A vérbosszú időszakában nemcsak az elkövető büntetését tartották jogosnak, hanem annak a közösségnek a tagjait is, akikhez az illető tartozott. A közösség bármely tagjának fizetnie kellett a közösséghez tartozó más ember bűnéért. A kompenzáció egyrészt a kölcsönösségen alapuló igazságszolgáltatásnak felel meg, vagyis az arisztotelészi *iustitia commutativa* megnyilvánulása, másrészt pedig a károkozás és a kártalanítás egyenlőségére irányuló kiegyenlítő-kiigazító igazságosság (*iustitia correctiva*) eszköze. A kompenzáció akkor igazságos, ha arányos az elszenvedett sérelemmel. Diszfunkcionalitáshoz vezet azonban, és növeli a bűncselekmények számát, ha az állam általi kompenzáció széleskörű, és leveszi a felelősséget a bűncselekményt elkövető válláról. Ebből következően a bűnelkövető általi jóvátételnek kell elsődleges szerepet biztosítani, és csak annak sikertelensége esetén szabad az állam általi kárenyhítést alkalmazni.

¹¹ ZHR, Howard: The Little Book of Restorative Justice. Intercourse, Pennsylvania: Good Books, 2002. 37. p.

¹² New Zealand, Ministry of Justice, Restorative Justice: A Discussion Paper (Ministry of Justice of New Zealand, 1996) Letölthető: <http://www.justice.govt.nz/pubs/reports/1996/restorative/index.asp>

¹³ <http://www.sonoma.edu/ccjs/info/leuven.html> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

II. *A bűnelkövető rehabilitálása*

Az elkövető rehabilitációja azáltal valósulhat meg, ha sor kerül a *tettes* és az *áldozat megbékélésére*. Ennek pedig általában elengedhetetlen feltétele a bűnelkövető általi *megbánás* és a *jóvátétel*. Ha sor kerül büntetőeljárásra, akkor ennek során, valamint a kárenyhítés folyamatában tapasztalatokat szerezhet az elkövető is a szenvedésről. Így bizonyos mértékig átérezheti a bűncselekménye által a sértettnek okozott szenvedést is. A büntetőeljárás során azonban az elkövető erősen kitett a *stigmatizációnak*, és féltő, hogy ezáltal erősen csökken a társadalomba való visszailleszkedésének esélye. Ezért jobb megoldás, ha a kisebb súlyú, *jogtisztá konfliktusokat* az állam visszaadja az áldozatnak és az elkövetőnek, azaz ebben a körben *privatizálódik az igazságszolgáltatás*. Az elkövető teljes rehabilitációjára akkor kerülhet sor, ha sikerül a sérelmeket orvosolni. Ilyen esetben *helyreáll a megbomlott jogrend*, és mindenki *tabula rasával*, tiszta lappal indul a másik előtt.

III. *A közösség bevonása az igazságszolgáltatásba*

A közösség szerepe abban határozható meg, hogy *visszafogadja* a megbánást tanúsító elkövetőt. A bűnelkövető fent említett rehabilitációja tehát csak a közösség közreműködésével valósulhat meg. Ezáltal elkerülhetővé válik az elkövető marginalizációja, megmenekülhet a társadalom peremére szorulástól. További szempont, hogy a bűnmegelőzésnek, illetve az ennek révén fenntartható zavartalan társadalmi együttélésnek is a *társadalmi kapcsolatok erősítése* az egyik sarokköve.

2.1 *A retributív és a resztoratív igazságszolgáltatás összehasonlító elemzése*¹⁴

➤ *Mi ellen irányul a bűncselekmény?*

A megtorló igazságszolgáltatási koncepció szerint a bűncselekmény *tisztán állam elleni* aktus, az állam megsértése, amely jogsértésként, a fennálló jogrend megsértéseként definiálható. Ezzel szemben a resztoratív szemlélet szerint a bűncselekmény az *emberi kapcsolatok elleni* támadás, mely a társadalom harmóniáját bontja meg.

➤ *Mi a jogsértés közvetlen következménye?*

A megtorló igazságszolgáltatás szerint a *büntetés*.

A resztoratív szemlélet szerint jogsértés *kötelezettségeket* keletkeztet az áldozattal és a közösség többi tagjával szemben egyaránt.

➤ *Kivel szemben érvényesül az elkövető felelőssége?*

A retributív szemlélet alapján az elkövető felelőssége a tett miatt az *állammal szemben* áll fenn. „Az igazságszolgáltatás az elkövető és az állam közötti küzdelem.”

A resztoratív rendszerben az elkövető a sértettnek és a közösségnek felelős. Az elkövető személyes felelőssége az elkövetett bűncselekményért *az áldozattal és a közösséggel szemben* érvényesül. A resztoratív igazságszolgáltatás magába foglalja az áldozatot, az elkövetőt és a közösséget is.

➤ *Kit terhel még a felelősség?*

A retributív nézetrendszerben az *elkövető egyedüli* felelőssége érvényesül.

¹⁴

a retributív igazságszolgáltatáshoz ld.: www.ojp.usdoj.gov/nij/rest-just/ch1/ch1-umb/sld001.htm

a resztoratív igazságszolgáltatáshoz ld.: www.ojp.usdoj.gov/nij/rest-just/ch1/ch1-umb/sld002.htm

A resztoratív rendszerben a *felelősség többrétű*: az *elkövető* felelős egyéni tettéért; a közösség azért, hogy támogassa az áldozatot azáltal, hogy a bűncselekmény körülményeit feltárva lehetővé teszi az elkövetői jóvátételt; az állam pedig afelett örködik, hogy tisztességes eljárás útján realizálódjon az elkövető felelőssége az állam és a közösség felé. Gondosan kell tehát mérlegelni, hogy mit tehet az áldozatért elsősorban a *tettes*, másodsorban a *helyi közösség*, harmadsorban az *állam*. A resztoratív igazságszolgáltatás kötelezettségeket teremt arra nézve, hogy az okozott sérelmet helyreállítsák, a dolgokat mindenképp jóvátegyék.

➤ ***Mi alapján értékeli az elkövetőt?***

Míg a retributív szemlélet az elkövetőt a *cselekmény súlya szerint* értékeli, addig a resztoratív szemlélet azt is nézi, hogy az elkövető milyen mértékben igyekszik az általa okozott *sérelmet jóvátenni*, nem próbál-e kibújni a felelősségvállalás alól.

➤ ***Mi a szankció alkalmazásának célja?***

A megtorló koncepció szerint a szankciók alkalmazásával a *megsértett jogrend helyreállítása* (jogépségi büntetés) és az elkövető igazságos, tetterányos, differenciált, prevenciós szándékú megbüntetése a cél. A retributív igazságszolgáltatás meghatározza a felelősséget, és „kormányozza” a büntetést.

A helyreállító igazságszolgáltatásban hangsúlyossá válik az *áldozat számára történő igazságtétel* is.

➤ ***Mikor eredményes az igazságszolgáltatás?***

A büntetőjog neoklasszicista irányzatában a felelősséget a bűnelkövetőre mért szenvedés, fájdalomkózos mércéjével mérik. A büntetések fajtáját és mértékét az állam állapítja meg. A rendszer akkor eredményes, *ha a büntetést végrehajtották*.

Ezzel ellentétben a resztoratív igazságszolgáltatás eredményessége a *jóvátétel sikerességétől* függ, ami nem utolsósorban az elkövető jóvátételi hajlandóságának függvénye. „A resztoratív igazságszolgáltatás olyan megoldásokat keres, amelyek elősegítik a jóvátételt, a kibékülést és a megnyugtatót.”

➤ ***Mi az eljárás célja?***

A retributív igazságszolgáltatás során az elkövető által okozott *sérelem* és a neki okozott *fájdalom egyensúlyára* törekednek.

A resztoratív igazságszolgáltatás célja az elkövető által okozott *kár jóvátétele*.

➤ ***Mi az eljárás centrális eleme?***

A retributív szemlélet centrális eleme a *hibáztatás*, míg a resztoratív nézetrendszeré a *problémamegoldás*.

➤ ***Mi a megsértett jogrend helyreállításának eszköze?***

A retributív igazságszolgáltatás a *megtorlásra*, azaz a retribúcióra épít. Ezzel szemben a helyreállítás a jóvátétellel operál.

➤ ***Van-e kárjóvátétel?***

Retribúció esetén *ritkán* van kárjóvátétel, a resztoratív igazságszolgáltatásnál azonban ez *természetes*.

➤ ***Van-e párbeszéd az ellenérdekű felek között?***

A megtorló rendszer úgymond „*harci*” *modell*, nem épít a dialógusra.
A resztoratív szemléletnek ezzel szemben *alapeleme* a dialógus.

➤ ***Nyújtanak-e információt az áldozatnak?***

A retributív szemlélet *hanyagolja* az áldozatok informálását, a helyreállítás viszont *erősen* épít erre.

➤ ***Fennáll-e a másodlagos viktimizáció esélye?***

A retributív igazságszolgáltatás esetén az áldozat *erősen kitett* a másodlagos viktimizációnak.
A resztoratív szemléletben azonban nagy figyelem hárul az áldozat álláspontjára, *óvják a* másodlagos viktimizálódástól.

➤ ***Milyen az elkövető szerepe a konfliktusfeloldásban?***

A megtorló szemléletben az elkövető *passzív*, a cselekvés az államtól az elkövető felé irányul.
A helyreállító igazságszolgáltatásban az elkövetőnek jelentős, *aktív* szerepe van a megoldás kialakításában.

➤ ***Kik a bűncselekményre reagálás kulcsfigurái?***

Retribúció esetén *állami monopólium* a bűncselekményre reagálás, az eljárás kulcspozícióit az állam, az elkövető és szakemberek töltik be.

A resztoratív szemléletben a konfliktusmegoldásban szerepet vállal az *áldozat*, az *elkövető* és a *közösség* is, továbbá szakmai segítség is igénybe vehető.

➤ ***Mi, illetve ki a vád tárgya?***

A megtorló szemléletben az *elkövetőt vádolják*, míg a resztoratív szemléletben a fájdalmat okozó *cselekmény* a vád tárgya.

➤ ***Hogyan valósul meg az elkövető közösségi integrációja?***

A retributív rendszer az elkövető közösségi integrációjának *gyengülését* hozza magával.
A helyreállítás során viszont *erősödnek* az elkövető *társadalmi kötelekei*.

➤ ***Milyen szerepet játszanak az eljárás során az interperszonális kapcsolatok?***

A megtorló rendszer *figyelmen kívül* hagyja a személyközi kapcsolatokat.
A helyreállítás során azonban ez *központi* kérdés.

➤ ***Mennyire kerül előtérbe a bűncselekmény konfliktusos természete?***

A retributív szemléletnél a bűncselekmény konfliktusos természete *háttérben* marad, míg a helyreállító igazságszolgáltatásnál természetesen *előtérbe* kerül.

➤ ***Milyen vonatkozásait veszik figyelembe a bűncselekménynek?***

A megtorló igazságszolgáltatás a bűncselekményt mint *jogi jelenséget* vizsgálja.
A resztoratív szemlélet ezen túlmenően az *erkölcsi, társadalmi, gazdasági és politikai* vonatkozásokat is figyelembe veszi.

➤ ***Közelebb hozza-e az eljárás az elkövetőt és az áldozatot?***

A retributív rendszer szerinti büntetőeljárás *elidegenítő* hatású.
A resztoratív szemlélet célja viszont a *kiegyezés* és a megbékélés.

➤ ***Milyen szerepet játszik az eljárás menetében a megbánás és a megbocsátás?***

A megtorló eljárást *nem befolyásolja* lényegesen a megbánás és a megbocsátás, ezzel szemben a helyreállításnál ez *hangsúlyos* szerepű.

➤ ***Milyen az eljárás kimenetele?***

A retributív rendszer esetén az eljárás kimenetele *nyertes-vesztes* pozíciójú.

A resztoratív eljárás jellemzője a *nyerő-nyerő* kimenetelű ügyrendezés.

➤ ***Mennyire érvényesül az eljárás jövőorientáltsága?***

A megtorló igazságszolgáltatás az elkövető *múltbeli* cselekményére reagál.

A resztoratív rendszer ezzel szemben az elkövető viselkedésének következményeire reagál, a *jövőbe* tekint.

3. A helyreállító igazságszolgáltatás társadalmi szerződéses elmélete¹⁵

Ahhoz, hogy teljes mértékben megérthessük, mi is történik valójában akkor, amikor a helyreállító igazságszolgáltatás „működik” – és így megtudjuk azt is, hogy mi elengedhetetlenül szükséges, és mi szabadon választható annak gyakorlása közben –, bizonyosnak kell lennünk abban, hogy ugyanolyan jól értjük a helyreállító igazságszolgáltatás igazságszolgáltatási dimenzióját, mint a helyreállító dimenziót. A nyugati kultúrában úgy gondolkodunk az igazságszolgáltatásról, mint beavatkozás annak érdekében, hogy megbüntessük és jóvátegyük a törvénysértést. Más kultúrákban azonban egészen más jelentése van. Sok társadalomban *egyensúlyi állapotként* értelmezik – egy olyan társadalmi együttműködési rendszer, amely támogatja és előmozdítja a békés együttélést.

A híres politikai filozófus, *John Rawls* felállított egy átfogó elméletet, az ún. „*igazságszolgáltatás mint korrektség*”- teóriát¹⁶. Ez az igazságszolgáltatás politikai koncepciója, amelyet sajátosan a modern demokratikus társadalmaknak szánt.

Az „*igazságszolgáltatás mint korrektség*” a társadalmi együttműködés fair rendszerén alapul, amelyben:

- Az emberek széles körben elfogadott szabályok alapján irányítják viselkedésüket, amelyek
- fairek és kölcsönösek, mindenkire egyformán vonatkoznak, és a társadalomban mindenki számára egyformán előnyösek, és
- minden személynek egyforma lehetőséget adnak arra, hogy tegyenek valamit a saját jólétük érdekében.

Más szavakkal: társadalmi együttműködés révén hozzuk létre és tartjuk fenn az igazságot, amelyet társadalmi szerződések rögzítenek. Ezek a szerződések egyetértést tartalmaznak arról, hogyan viselkedjünk egymással szemben, és milyen viselkedést várhatunk el egymástól. Az ilyen szerződések létrehozzák a társadalmi együttműködés rendszerét olyan mértékben, amennyire azt a felek önkéntesen tiszteletben tartják az egymás iránti tiszteletből adódóan. Igazságtalanság akkor áll elő, ha valakinek közülünk több szabadsága van, mint a másoknak.

Néhány jogtalanság kicsi, könnyen korrigálható, gyorsan elfelejthető, mások komoly és tartós sérelmet okoznak. Lehetnek szándékosak, vagy a véletlen művei. Amikor azt

¹⁵ SHARPE, Susan. In.: *Critical Issues in Restorative Justice* (szerk.: Howard Zehr, Barb Toews. Monsey, New York. Criminal Justice Press and Cullompton, Devon, UK, Willan Publishing, 2004.)

¹⁶ RAWLS, John: *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge, MA: The Bellnap Press of Harvard University Press. 2001.

mondjuk, hogy a bűncselekmény alapvetően a kapcsolat megsértése, akkor a társadalmi szerződés megszegésére utalunk.

A jogtalanság felfüggeszti a működő társadalmi szerződést, korlátozza az ember életminőségét és abbéli képességét, hogy kielégítse szükségleteit. Ez az, amiért azt akarjuk, hogy a jogsértéseket jóvátegyék.

Ha az igazság a társadalmi együttműködésben rejlik, amely mindegyikünknek segít abban, hogy saját jólétünkre törekedjünk, akkor az a legfőbb érdekünk, hogy interakcióinkat a lehető legfairrebb módon és kölcsönösen támogatóan végezzük. Ez három dolgot foglal magában:

- **fenntartó igazság:** ragaszkodva a társadalmi szerződésekhez rögtön korrigáljuk a jogtalanságokat, és interakcióink során figyelemmel vagyunk a fair viselkedésre;
- **előmozdító igazság:** bátorítjuk, és arra motiváljuk az embereket, hogy tartsák fenn a társadalmi szerződéseket (például a gyerekeknek tanítsák meg a felelősséget és az empátiát),
- **helyreállító igazság:** a jogtalansággal érintettek a címzettjei, úgy állítja helyre a társadalmi szerződéseket, hogy azt mindkét fél fairnek érezze.

Ebből a perspektívából szemlélve a helyreállító igazságszolgáltatást úgy tekinthetjük, mint egy olyan fórum, amelyben a társadalmi szerződés megszegése által érintettek átgondolhatják, és együtt dönthetnek arról, hogyan állítsák helyre közöttük az igazságot. Az igazság helyreállítható a következő módokon:

- az áthágott társadalmi szerződés visszaállításával (az érintettek maguk mögé teszik az incidenst, és úgy folytatják, ahogy a jogsértés bekövetkezte előtt);
- a társadalmi szerződés újratárgyalásával: új feltételeket alkotnak a lehetséges interakciókra;
- felbontják a szerződést, és új feltételeket alkotnak annak érdekében, hogy korlátozzák vagy megakadályozzák a jövőbeli interakciókat.

A körülményektől függően e három megoldás valamelyike lehet a legmegfelelőbb útja annak, hogy adott felek adott körülmények között maximális biztonságot és szabadságot érezzenek saját jólétükre törekedve.

Ahhoz, hogy a három megoldás közül körültekintően lehessen választani, a sérelmet szenvedett félnek, azaz a sértettnek szüksége van a következőkre:

- Elismerése annak,
 - hogy a szerződés hatályban volt, és a viselkedés megszegte azt – ez egy bocsánatkérés;
 - hogy a szerződészegés rossz volt – ez a büntudat hihető jele.
- Információ arról,
 - hogyan és miért történt a jogsértés;
 - melyek azok a tényezők, amelyek valószínűvé teszik, hogy a másik fél megtartja a megújított vagy újratárgyalt szerződést.

A sérelemokozásért felelős személynek a következő szükségletei vannak:

- Lehetőséget kell kapnia arra, hogy átgondolja a szerződés újrakötését;
- Információra van szüksége a jogsértés következményeiről:
 - a másik fél szempontjából: milyen sérelmeket okozott, és milyen szükségleteket eredményezett;

- saját maga számára: milyen bizalom, lehetőségek vagy támogatás veszett oda, lett kockára téve a jogsértés által.

Mindkét (vagy mindegyik) félnek szüksége van:

- Teljes körű kifejezése annak (beleértve az érzelmi és a spirituális dimenziókat is), hogy a társadalmi szerződés mit jelentett az egyes felek életében, és annak megszegése milyen implikációkkal járt – mindegyik fél megfogalmazza ezt a maga számára, és meghallgatja a másik felet is.
- Annak feltárása, hogy mire van szükség annak érdekében, hogy
 - a felelős fél teljesítse azon kötelezettségeit, amelyeket a jogsértés hozott létre;
 - mindkét fél biztos lehessen abban, hogy egy megújított vagy kijavított szerződést tiszteletben tartanak.
- Információ arról, hogy a másik fél mit vár el egy visszaállított vagy felülvizsgált szerződésben.
- Tisztázni a feltételeket, hogy a továbbiakban mihez tartás magukat, mindegyik fél tudja, hogy mi az elvárt, és mi a megengedett.

Ahhoz, hogy az igazságot helyreállítsák, szükséges, hogy:

- A szerződő felek maguk döntsék el, hogyan állítják helyre közöttük az igazságot a lehetséges mértékig.
- A felek megbeszéljék egymással az incidenst és annak következményeit annak érdekében, hogy körültekintő döntést hozhassanak arról, hogyan állítsák helyre közöttük az igazságot. A szemtől szembeni dialógus lehetővé teszi a legszéleskörűbb információcserét, és segítik azt, hogy mindegyik fél ellenőrizze a másik szándékának őszinteségét a társadalmi szerződés megújítása vonatkozásában. A szükségletek azonban kifejezhetők levelezés és képfelvétel útján is.

Az igazság nagyobb valószínűséggel állítható helyre, ha:

- a felek felkészülnek a találkozásra vagy az egymással való kommunikáció más formájára, mivel ez növeli annak valószínűségét, hogy megkapnak és megadnak minden szükséges információt a másiktól;
- a felek kommunikációját a kölcsönös tisztelet fémjelzi, ami segít növelni mindegyik érintett abba vetett bizalmát, hogy a másik fél tiszteletben fogja tartani a közöttük létrejövő új társadalmi szerződést.

A helyreállító gyakorlatra tekinthetünk úgy is, mint amely segít az embereknek abban, hogy visszanyerjék az igazságot a társadalmi szerződéseik révén.

A helyreállító igazságszolgáltatás két kontinuumon nyugszik:

- Az egyik azt tükrözi, hogy a felek új vagy megújított társadalmi szerződésében milyen a korrektség foka.
- A másik a szerződést átható kölcsönösség fokát tükrözi: a tisztelet, empátia, személyes felelősségre vonhatóság és elkötelezettség fokát.

A kettő kombinációja határozza meg, hogy milyen mértékben állt helyre az igazság.

A helyreállító igazságszolgáltatási eljárás során tehát nem történik más a felek között, minthogy alaposan újratárgyalják a társadalmi szerződéseket. Ez olyan információkon és döntéseken alapul, amelyeket a sérelmes cselekményről és annak következményeiről való tanácskozások során szereznek be és hoznak meg. A hosszú távú, társadalmilag is értékelhető

eredményesség szempontjából talán az a legfontosabb, hogy a tisztelet és az őszinteség nyilvánuljon meg minden helyreállító akció során.

3.1 A helyreállító igazságszolgáltatás megvalósulási formái

A resztoratív igazságszolgáltatásnak többféle **megvalósulási formája** alakult ki a különböző társadalmakban: tettes-áldozat közötti békéltetés, közösségi és jogi mediációs eljárások, rendőrségi jóvátételi programok, családi csoportkonferenciák, békítő és ítélkező körök stb. Ezek az eljárások más-más konfliktuskezelő technikát alkalmaznak, eltérő az érintettek és a közvetítést végző mozgáster, a közvetítő képzettségi követelményei, a konfliktuskezelésbe bevont résztvevők köre, különböznek abban is, hogy a büntetőeljárást megelőzik vagy helyettesítik.

A helyreállító eljárásokban azonban – működjenek azok akár a büntető igazságszolgáltatás részeként, akár annak kiváltását célozva – közös vonás, hogy a következő lépéseket foglalják magukban:

- I. A helytelen magatartás, malumokozás vagy bűncselekmény beismerése (a tények tisztázása, megbeszélése).
- II. Az ártalmas hatások egymással történő megosztása és megértése (érzelmeik, érdekek, szükségletek kifejezése).
- III. Megegyezés a jóvátétel feltételeiben (jóvátétel elfogadása).
- IV. A jövőbeli magatartásról szóló megállapodás elérése (változás keresztülvitele).

4. A büntetőjogi mediáció

4.1 A büntetőjogi mediáció jogintézményének kialakulása

A helyreállító igazságszolgáltatás szemléletét igyekeznek érvényre juttatni a *büntetőjogi mediáció* jogintézménye. A mediáció megjelenését az büntető igazságszolgáltatás rendszerében olyan *paradigmatikus változásnak* tekinthetjük, „amely alapjaiban változtathatja meg a büntetés és a jóvátétel megítélését, egymáshoz való viszonyát, valamint a sértett és az elkövető helyét, szerepét a büntetőeljárás során”¹⁷

Az *Európa Tanács Miniszteri Bizottsága* már igen korán, az 1999. szeptember 15. napján elfogadott, *R (99) 19. számú ajánlásában*¹⁸ szorgalmazta a mediáció büntetőügyekben való alkalmazását. Az ajánlás a mediációt abban az esetben tartja alkalmazhatónak, ha a felek ahhoz szabad akaratukból hozzájárulnak. Az ajánlás szerint egy adott büntetőügynek a mediátorhoz utalása, valamint a mediáció kimenetének megítélése a büntető igazságszolgáltatási hatóságok kizárólagos hatáskörébe kell, hogy tartozzon.

Az *Európai Unió Tanácsának* „*A sértett jogállásáról a büntetőeljárásban*” címet viselő *kerethatározata (2001/220/IB)*¹⁹ sértetti jogként fogalmazza meg a büntetőjogi mediációhoz való jogot a büntetőeljárás során. A kerethatározat a 10. cikkében előírja a

¹⁷ A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon. Szerk.: Iványi Klára. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Büntetőeljárásügyi Bizottság. Budapest, 2008. 22. p. (A közvetítői eljárás bevezetésének első évi tapasztalatairól az IRM megbízásából a Partners Hungary Alapítvány által végzett kutatás eredményeit összefoglaló kiadvány.)

Letölthető: http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. Letöltés dátuma: 2009.08.07.)

¹⁸

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

¹⁹ http://mediaciokonyv.hu/unios_joganyag/az-europai-unio-tanacsanak-2001220ib-2001-marcius-15-szamu-kerethatarozata-a-buntetoeljarasban-a-sertett-jogallasarol/ (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

tagállamok számára, hogy a büntetőügyekben való közvetítést segítsék elő. Minden tagállamnak biztosítania kell azt is, hogy a sértett és az elkövető között az ilyen közvetítés útján elért megállapodást a büntetőeljárásban figyelembe lehessen venni. A bűncselekmények körének meghatározását azonban a kerethatározat a nemzeti jogalkotóra bízta.

Az Európa Tanács Miniszterek Bizottságának a bűncselekmények áldozatainak nyújtandó segítségről szóló (2006) 8. számú ajánlása²⁰ áldozatnak tekinti mindazokat a természetes személyeket, akik valamely tagállam büntetőjogába ütköző tevékenység vagy mulasztás következményeként sérelmet (testi vagy mentális sérülést, érzelmi szenvedést vagy gazdasági veszteséget) szenvedtek - beleértve az áldozat közvetlen családját és eltartottjait is. Az ajánlás rendelkezik többek között a mediációról is.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról²¹ a preambulum (46) bekezdésében kimondja, hogy a helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások – köztük például az áldozat és az elkövető közötti közvetítés, a családi csoportkonferenciák és az ítélkező körök – jelentős előnnyel járhatnak az áldozatok számára, viszont a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés, valamint a megtorlás megelőzése érdekében biztosítékokra van szükség. Ezért az ilyen szolgáltatásoknál az áldozat érdekeit és igényeit kell elsődlegesen szem előtt tartani, orvosolva az áldozatnak okozott kárt és elkerülve a további károkozást. A 2. cikk (1) bekezdés d) pontja szerint helyreállító igazságszolgáltatás bármely olyan eljárás, amelynek keretében az áldozat és az elkövető – önkéntes beleegyezésük esetén – pártatlan harmadik fél segítségével aktívan részt vehet a bűncselekmény kapcsán felmerülő kérdések rendezésében.

4.2 A büntetőjogi mediáció jogintézményének magyarországi szabályozása

„Ha valaki áldozattá válik, még ha esetlegesen maga is részes ebben, kiszolgáltatottá, védtelenné, szinte tehetetlenné válik, úgy érezheti, meg van kötve a keze, és nem tud mit tenni. Amikor az állam magára vállalta, hogy az elkövetett bűncselekmények miatt igazságot szolgáltat, és ő az egyetlen, aki ezt megteheti, azaz monopol igazságszolgáltatási hatalommal rendelkezik, minden olyan személy, akinek érdekeit a bűncselekmény közvetlenül vagy közvetett módon sértette, csupán mellékszereplővé vált ebben a folyamatban.”²²

Az áldozatnak sokáig csak az eljárásban betöltött tanúszerep maradt, a büntetőeljárás ancillája (szolgálóleánya) volt. Csak az adhéziós eljárásban – azaz ha a büntetőeljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesített – vehetett részt az áldozat önálló alanyként. Király Tibor ezt így fogalmazta meg: „A büntetőeljárásban a sértett a szenvedő főszemély, a büntetőeljárásban pedig szinte a szemünk láttára zsugorodik össze.”²³ A sértett nem érvényesítheti önhatalmulag és önkényesen közvetlenül az elkövetővel szemben jogos vagy jogosnak vélt érdekét, mivel az önbíráskodás lenne, hanem arra megfelelő eljárási kereteket kellett biztosítani. Ennek lehet egyik kitűnő módozata a mediáció.

Az Európai Unió jogának való megfelelés érdekében jogalkotási feladatként a mediáció bevezetését hazánkban a 115/2003. (X.28.) országgyűlési határozatban meghatározott társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának végrehajtásából származó, 2005-ben és 2006-ban megvalósítandó feladatokról szóló 1036/2005. (IV. 21.) Korm. hat. III/A 3. pontja írta elő. A közvetítői eljárás alapjait a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX.

²⁰ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&> (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

²¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU> (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

²² FARKAS Ákos: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog. 1993/12. 760-763. p.

²³ KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közlöny. 1986/5. 201-206. p.

törvény (Be.) módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény teremtette meg, amely 2007. január 01. napjától kezdődő hatállyal bevezette a büntetőeljárásba a *közvetítői eljárást* (Be. 221/A. §), illetve a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) rendelkezései közé bekerült a *tevékeny megbánás* jogintézménye.

A közvetítői eljárás részletes szabályait a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (Bkt.) tartalmazza, amely a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló, 2001. március 15-i 2001/220/IB tanácsi kerethatározat 2. cikke (1) bekezdésének, 9. cikke (2) bekezdésének és 10. cikkének való megfelelést szolgálja, és szintén 2007. január 01. napján lépett hatályba. A törvény általános indokolása²⁴ a következőket rögzíti: „A magyar büntetőeljárásban eddig megoldatlan problémát jelentett, hogy a sértett személy helyzetét figyelembe vevő rendelkezések a gyakorlatban nem vezettek a terheltek által nyújtott jóvátétel elterjedéséhez. A resztoratív, azaz kárhelyreállító igazságszolgáltatásban az érintettek bevonásával oldják meg a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételét, amelynek egyik legelterjedtebb eszköze a tettes és a sértett egyezsége.”

A Nagykommentár szerint „a közvetítői eljárás a büntetőeljárással párhuzamosan folyó anyagi és eljárásjogi eljárás”²⁵, amelynek vonatkozásában az elrendelés feltételeit és az eredményes eljárás jogkövetkezményeit a Be. határozza meg, míg az alapelveket, a résztvevő személyek körét, a közvetítő jogállását, összeférhetetlenségét és magát az eljárás menetét a Bkt. szabályozza. Az eljárásjogi keretek azonban szoros kapcsolatban állnak az anyagi jogi szabályokkal, ugyanis a 2013. július 01. napján hatályba lépett 2012. évi C. tv. (Btk.) – korábban pedig az 1978. évi IV. tv. – határozza meg azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében a közvetítői eljárás alkalmazható, illetve azon anyagi természetű okokat is, amelyek a közvetítői eljárás alkalmazását kizárják. Amennyiben pedig az elkövető a büntetőjogi mediáció során létrejött megállapodás alapján kártérítést ad a sértettnek, avagy egyéb jóvátételt teljesít, azt az anyagi jog tevékeny megbánásként kezeli, amelynek következménye – a bűncselekmény büntetési tételétől függően – a büntethetőség megszüntetése vagy a büntetés korlátlan enyhítése.

4.3 A közvetítői eljárás célja

A Bkt. 2. § (1) bekezdése szerint a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával - a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő - írásbeli megállapodás jöjjön létre. A (2) bekezdés szerint a közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a sértett és a terhelt között - a terhelt tevékeny megbánását megalapozó - megállapodás jöjjön létre.

A törvény részletes indokolása e szakaszhoz kapcsolódóan a következőket rögzíti: „A közvetítői eljárás a terhelt érdekét szolgálja, hiszen a törvény által megkívánt magatartás tanúsítása esetén a vele szemben indult büntetőeljárás megszüntetésére, illetve a büntetés korlátlan enyhítésére kerülhet sor, egyúttal azonban a sértett szempontjait is megfelelően megjeleníti, ha a büntető- illetve a polgári peres eljárásnál gyorsabb, egyszerűbb eljárásban kaphat számára megnyugtató elégtételt. Kiemelendő, hogy csak a tényleges kártérítés,

²⁴ CompLex Jogtár. Wolters Kluwer Kft.

²⁵ Bodor Tibor-Csák Zsolt-Máziné Szepesi Erzsébet -Somogyi Gábor-Szokolai Gábor-Varga Zoltán: NAGYKOMMENTÁR a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. CompLex Jogtár. Wolters Kluwer Kft.

illetőleg az egyéb jóvátétel megtörténte eredményezi az eljárás megszüntetését, illetve a büntetés korlátlan enyhítését.”²⁶

A Be. 221/A. § (2) bekezdésében pedig akként fogalmaz a jogalkotó, hogy a közvetítői eljárás célja, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítse. A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a gyanúsított és a sértett között - a gyanúsított tevékeny megbánását megalapozó - megállapodás jöjjön létre. Az ügy közvetítői eljárásra utalásának a büntetőeljárás alatt egy alkalommal van helye. Nem akadály a ügy közvetítői eljárásra utalásának, ha a gyanúsított a bűncselekménnyel okozott kárt részben vagy egészben már önként megtérítette.

A tevékeny megbánást a Btk. 29. §-a szabályozza. Az (1) bekezdés szerint nem büntethető, aki az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva - a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette. E rendelkezés akkor is irányadó, ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni vagy a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmény a meghatározó. A (2) bekezdés értelmében a büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elkövető az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmények esetében az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva - a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette. E rendelkezés akkor is irányadó, ha a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények közül az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni vagy a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmény a meghatározó. A (3) bekezdés szerint az (1)-(2) bekezdés alkalmazásának nincs helye, ha az elkövető

- a) többszörös vagy különös visszaeső,
- b) a bűncselekményt bünszervezetben követte el,
- c) bűncselekménye halált okozott,
- d) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélese után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetve próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el, vagy
- e) korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban vett részt, és ennek eredményeként vele szemben az (1) vagy (2) bekezdést alkalmazták, feltéve, hogy az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el.

A Btk. 107. §-a pedig akként rendelkezik, hogy ha az elkövető fiatalkorú, tevékeny megbánásnak a 29. § (1) bekezdésében meghatározott vétség vagy ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban fenyegetett bűntett elkövetése esetén is helye lehet.

4.4 A közvetítői eljárásra utalás feltételei büntetőügyekben

A közvetítői eljárás anyagi jogi feltételeit a Btk. 29. §-a a tevékeny megbánás körében szabályozza, eljárási feltételeit pedig a Be. 221/A. § (1) és (3) bekezdése tartalmazza.

Egy büntetőügy közvetítői eljárásra utalhatóságának együttes (konjunktív) feltételei a következők:

- a) *az adott bűncselekmény a törvényben meghatározott alábbi kategóriák valamelyikébe tartozik: az élet, testi épség és az egészség elleni (Btk. XV. Fejezet), az emberi szabadság elleni (Btk. XVIII. Fejezet), az emberi méltóság és az egyes alapvető jogok elleni (Btk. XXI. Fejezet), a közlekedési (Btk. XXII. Fejezet), a vagyon elleni (Btk. XXXVI. Fejezet) vagy*

²⁶

a szellemi tulajdonjog elleni (Btk. XXXVII. Fejezet) cselekmény legyen, amely ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő (a megjelölt büntetési tételhatárra nézve a Btk. Különös Részében meghatározott tételkeret felső határát kell figyelembe venni);

- b) *a bűncselekménynek van sértettje* (az ún. áldozat nélküli bűncselekmények szóba sem kerülhetnek, így például a Btk. 237. § (1) bekezdése szerinti járművezetés bódult állapotban vétsége esetén nincs helye mediációnak, azonban ha súlyos testi sértést, illetve ha maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget okoz a bűncselekmény, azaz ha minősített esetről van szó, akkor e büntett már mediációra utalható, ami vitatható helyzetet teremt, és azzal járhat, hogy a gyakorlat a jogalkotó kifejezett rendelkezésétől eltérően szűkítheti a jogszabály alkalmazási körét.)
- c) *a Btk. 29. §-a alapján az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye (tevékeny megbánás), és nem áll fenn a Btk. 29. § (3) bekezdése szerinti kizáró ok, tehát az elkövető nem minősül többszörös vagy különös visszaesőnek, a bűncselekményt nem bünszervezetben követte el, a bűncselekménye nem okozott halált, a szándékos bűncselekményt nem a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetve próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el, vagy korábban szándékos bűncselekménye miatt közvetítői eljárásban nem vett részt, amelynek eredményeként vele szemben az (1) vagy (2) bekezdést alkalmazták, feltéve, hogy az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el;*
- d) *csak a bűncselekmény miatt megindult büntetőeljárás tartama alatt alkalmazható az eljárás,*
- e) *korábban még nem került sor az ügy közvetítői eljárásra utalására, azaz a mediációnak az adott büntetőeljárás során csak egy alkalommal van helye (Ebből következően az ügyésznek a vádiratban nyilatkoznia kell arról, hogy sor került-e közvetítői eljárás lefolytatására, és ha igen, az milyen eredménnyel zárult. A közvetítői eljárás bírói engedélyezésének nem akadály, ha az ügyész a nyomozati szakban az arra tett indítványt elutasította, az viszont igen, ha az ügyész ez okból az eljárást felfüggesztette, de a közvetítői eljárás eredménytelennek bizonyult.)*
- f) *a gyanúsított a vádemelésig beismerő vallomást tett, vállalja és képes a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni,*
- g) *a gyanúsított és a sértett is önkéntesen hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához, valamint*
- h) *a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja (ez utóbbi kritérium mérlegelést enged a jogalkalmazó számára).*

4.5 Speciális kritériumok a büntetőügyek közvetítői eljárásra utalhatóság körében

A Kúria Büntető Kollégiuma a 3. BK véleményben (3 BKv)²⁷ értelmezi a 2012. évi C. tv. és az 1998. évi XIX. tv. közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezéseit.

²⁷

<http://www.lb.hu/hu/kollvel/3-bkv> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

I. A közvetítói eljárás lehetőségét illetően több terhelt, több cselekményes, több sértett ügyben kiemelendők az alábbi rendelkezések:

- Amennyiben a Be. 221/§. § (1) bekezdése által hivatkozott bűncselekményekkel halmazatban a terhelt más bűncselekményt is elkövetett, a közvetítói eljárás akkor alkalmazható, ha az elkövetésben a jelzett bűncselekmény a meghatározó.
- A közvetítói eljárás általában nem indokolt, de nem is kizárt akkor, ha az elkövetővel szemben több (egyébként külön-külön közvetítói eljárás tárgyára alkalmas) bűncselekmény miatt folyik büntetőeljárás (tárgyi összefüggés).
- A közvetítói eljárás lehetőségét mindig a konkrét, adott bűncselekmény kapcsán kell vizsgálni. Abból kell kiindulni egyrészt, hogy értelemszerűen akkor van helye közvetítói eljárásnak, ha a bűncselekménynek van sértettje; másrészt a közvetítói eljárás célja a sértett és az elkövető közötti konfliktusrendezés.
- Ha az adott elkövető több, a közvetítő eljárás tárgyát képezhető bűncselekményének ugyanaz a sértettje, akkor valamennyi bűncselekmény tekintetében szükség van a terhelt és a sértett kölcsönös hozzájárulására a közvetítói eljáráshoz, és ha az megvan, az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén közvetítói eljárásra utalható az ügy. Ha azonban csak a bűncselekmények egy részét illetően van meg a kölcsönös hozzájárulás, akkor nyilvánvalóan nem remélhető, hogy az adott személyek között maradéktalan lesz a közvetítő eljárás által célzott konfliktusrendezés. Ezért ilyenkor az ügy közvetítói eljárásra kerülése sem célszerű.
- Ha az elkövető több (egyaránt a közvetítő eljárás tárgyát képezhető) bűncselekményének más-más a sértettje, és minden sértett hozzájárult a közvetítói eljáráshoz, akkor annak természetesen nincs akadálya.
- Ha azonban a kölcsönös hozzájárulás csak a sértettek egy részét illetően van meg, akkor a körben ugyancsak helye lehet közvetítói eljárásnak. Ez esetben ugyanis az adott sértett és az elkövető között a konfliktusrendezés – a közvetítói eljárás folytán – bekövetkezhet.
- Ha az elkövető ellen több bűncselekmény miatt folyik eljárás, de a bűncselekmények csak egy része képezheti közvetítő eljárás tárgyát, akkor nyilvánvalóan nem remélhető, hogy a terhelt és az akár ugyanazon, akár más-más sértett között maradéktalan lesz a közvetítói eljárás által célzott konfliktusrendezés, ezért ilyenkor az ügy közvetítói eljárásra kerülése általában nem célszerű.

II. Több, egymás cselekményei kapcsán társtettesi vagy részesi viszonyban álló terhelt esetében mikor alkalmazható a mediáció?

A közvetítói eljárás nem kizárt több (egymás cselekményei kapcsán társtettesi, részesi viszonyban álló) terhelt esetében csak egyikük, illetve közülük valamelyik tekintetében (alanyi összefüggés), azaz lehetséges, hogy csak az egyikükre nézve nyílik mód a közvetítói eljárásra.

Az alanyi bűnfelelősség, a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elve miatt, illetve mivel a közvetítói eljárás mindig konkrét elkövetőhöz kötött, a mediáció eredményessége is mindig csak annak az elkövetőnek a tevékeny megbánásaként vehető számba, aki a közvetítói eljárás, illetve a sértettel kötött megállapodás alanya volt. Ha a

közvetítői eljárás eredményeként a bűncselekmény egyik társtettese, illetve részese által a bűncselekménnyel okozott teljes kár megtérült, akkor is csak ezen elkövető esetében van lehetőség a Btk. 29. § (1)–(2) bekezdésének alkalmazására.

A többi elkövető esetében az ilyen kármegtérülésnek a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nincs jelentősége, illetve esetükben ez okból a korlátlan enyhítésre nincs lehetőség; azonban a kár megtérülése a büntetés kiszabás során értékelést nyerhet.

III. A beismerő vallomással szembeni követelmények

A Be. 221/A. § (3) bekezdésének b) pontja szerint megkívánt gyanúsított beismerő vallomásnak a nyomozás során, legfeljebb a vádemelésig kell megtörténnie és a bűnösség elismerésére is ki kell terjednie, azaz ténybeli és a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás esetén van csak lehetőség a mediációra.

A Kúria az időfaktorra vonatkozó a következtetést abból vonta le, hogy a jogszabály gyanúsítottat említ, és mivel a terhelt a nyomozást követő vádemelési szakban is még csak gyanúsított (nem vádlott), így a vádemelési szakban tett beismerő vallomással is teljesül e törvényi feltétel. Az eljárás későbbi szakában tett beismerés azonban már nem vehető figyelembe a mediáció alkalmazhatósága szempontjából.

Amennyiben a gyanúsított a beismerő vallomását még a nyomozati szakban visszavonja (megváltoztatja), szintén nem indítványozható sikeresen a közvetítői eljárás.

A beismerő vallomásnak a bűnösségre is ki kell terjednie, ugyanis a tevékeny megbánás nem csupán a jóvátételi tevékenység, hanem a megbánás kifejtésével együtt merül ki. A csupán ténybeli beismerő vallomás és mellette a jóvátételi tevékenység (a jóvátétel vállalása és teljesítése) tartalmát tekintve valójában még nem megbánás, hanem csak egyszerű – megbánó szándék nélküli – jóvátétel. A megbánást – büntetőjogi értelemben – a bűnösség elismerésére is kiterjedő beismerő vallomás jelenti.

IV. A kártérítés mértéke

A tevékeny megbánás két együttes eleme a közvetítői eljárást megelőző beismerő vallomás és jóvátétel vállalása, illetve a közvetítői eljáráson belüli megállapodás és a jóvátétel megtörténte.

A tevékeny megbánás megállapításának azonban nem feltétele a bűncselekménnyel okozott kár maradéktalan megtérítése. A bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben kell jóváténnie az elkövetőnek, ami nem azonos a Btk. 459. § (1) bekezdésének 16. pontja szerinti kár megtérítésével. Ennek okán a közvetítői eljárás eredményes lehet és a tevékeny megbánás sikeresen alkalmazható akkor is, ha az elfogadott, illetve a megtérített kártérítési összeg az elkövetési értéktől (okozott kártól, vagyoni hátránytól) eltér, attól lehet több is és kevesebb is. A Btk. 14. § (2) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás nem érinti a sértettnek azt a jogát, hogy a büntetőeljáráson kívül a bűncselekményből származó igényét bírósági, választottbírói vagy egyéb eljárás keretében érvényesítse.

A tevékeny megbánásnak nem a pénzbeli kiegyenlítés az elsődleges célja. Egyszerű bocsánatkérés, különféle segítő szolgáltatások felajánlása, részbeni kártérítés, járadékfizetés stb. is szóba jöhet jóvátételként, nemcsak a teljes pénzbeli kiegyenlítés, a lényeg az, hogy a jóvátétel a sértett által elfogadott módon és mértékben történjék meg.

A közvetítői eljárásban született megállapodás szerinti kár összegének nincs jelentősége a bűncselekmény jogi minősítése szempontjából, hiszen az elkövető és a sértett

megállapodása szerint megtérítendő kár fogalma nem azonos a Btk. 459. § (1) bekezdésének 16. pontja szerinti törvényi kárfogalommal.

V. A terhelt jóvátételre való képessége

A Be. 221/A. § (3) bekezdés b) pontja szerint a mediációra utalhatóság feltétele, hogy a terheltnek képesnek kell lennie a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni.

A Btk. 29. §-ának (1) bekezdése a tevékeny megbánás feltételeként azt rögzíti, hogy a terhelt a közvetítői eljárás keretében - vagy azt megelőzően, de a közvetítői eljárás keretében született megállapodásban jóváhagyva - a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.

A terhelt jóvátételre való képességét nem lehet kizárólag a személyes képességei alapján megítélni. Az, hogy a jövődöbéli megállapodásból fakadó nem anyagi, hanem esetleg személyes természetű kötelelem teljesítése mennyiben tapad a terhelt személyéhez, a közvetítői eljárásra utaláskor általában nem állapítható meg. A megállapodásban a sértett hozzájárulásával a terhelt azt is vállalhatja, hogy a nem közvetlenül a személyéhez tapadó kötelezettségek teljesítéséről egyéb módon gondoskodik. Emiatt a terhelt jóvátételre való képességét komplex módon és a sértett érdekeinek a szem előtt tartásával kell mérlegelni a közvetítői eljárásra irányuló döntéshozatal során.

Ha a megállapodás természete (pl. személyes gondozás) ezt nem zárja ki, akkor közömbös, hogy a jóvátételt ténylegesen ki teljesíti. A terhelt jóvátételre való képességét ezért nem lehet kizárólag a személyes képességei alapján megítélni. Elég a képességet valószínűsíteni, és az indítvány elutasításához egyedül a jóvátételi képesség nyilvánvaló hiánya vezethet.

VI. Bűnhalmazat esetén van-e lehetőség elkülönítésre a mediáció érdekében?

Egy terhelt ellen folyamatban levő ügy (egy vádiratban terhére rótt, bűnhalmazatban álló) egyes cselekményeinek elkülönítésére a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében nincs törvényes lehetőség. Ennek oka, hogy a Btk. 81. §-ának (1) bekezdése értelmében bűnhalmazat esetén egy büntetést kell kiszabni, azaz az egy vádiratban a terhelt terhére rótt bűncselekmények külön-külön elbírálására eltérő büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása céljából nem kerülhet sor. A Be. 72. §-a értelmében ugyanis az elkülönítés lehetősége az adott terhelt ügyére és nem pedig a terhelt ügyének egyes cselekményeire nézve áll fenn.

VII. Speciális elkövetői kör

A fiatalok elleni büntetőeljárásban [Be. XXI. Fejezet; 446. §; 459. §] és korlátozott körben a katonai büntetőeljárásban [Be. XXII. Fejezet; 469. §; 485/C. § (3) bek.] helye van közvetítői eljárásnak.

4.6 A közvetítői eljárás kezdeményezése és megindulása

A Btk. 6. §-a szerint a közvetítői eljárás az ügyésznek az ügy közvetítői eljárásra utalásáról hozott határozatával [Be. 221/A. § (3) bek.] vagy a bíróságnak a büntetőeljárást - a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében hozott - felfüggesztő végzésével [Be. 266. § (3) bekezdés c) pont] indul meg.

A 3. BKv. szerint a büntetőjogi mediáció fő alkalmazási területe a büntetőeljárás vádelőkészítő szakasza, és érvényesítése a bírósági eljárásban csupán kiegészítő jelleggel indokolt.

I. A mediáció kezdeményezése ügyészi szakban

A közvetítói eljárást az ügyész hivatalból vagy indítvány alapján kezdeményezheti. Az iratok hozzá történt megérkezését követően a vádemelési szakban kötelezően vizsgálja azt is, hogy fennállnak-e a közvetítói eljárásra utalás feltételei. A közvetítói eljárás tehát egy diverziós eszköz, az elterelés egy formája, a vádemelésnek és a vádemelés elhalasztásának az alternatívája.

A Be. 216. § (1) bekezdés d) pontja értelmében az ügyész, ha a 193. § (1) bekezdése szerint a nyomozást maga végezte, ennek megtörténte után, ha pedig azt a nyomozó hatóság végezte, az iratok hozzá érkezését követő harminc napon belül az ügy iratait megvizsgálja, és ennek eredményéhez képest az ügyet közvetítói eljárásra utalhatja, illetve a vádemelés elhalasztásáról határozhat. A harmincnapos határidőt az ügyészség vezetője kivételes esetben harminc nappal meghosszabbíthatja. Nagy terjedelmű ügyben az ügyészség vezetőjének javaslatára a felettes ügyész kivételesen ennél hosszabb - legfeljebb kilencven napos - határidőt is engedélyezhet.

Ügyészi szakban a hivatalbóliség mellett a gyanúsított, a védő, illetőleg a sértett indítványozhatja az ügy közvetítói eljárásra utalását a Be. 221/A. § (3) bekezdés értelmében.

Erre figyelemmel a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (Nyor.) 19. § (4) bekezdése, valamint a 121. § (3) bekezdése rögzíti, hogy ha a tényállás alapján az ügyben a közvetítói eljárás feltételei fennállnak, a sértettet, illetőleg a gyanúsítottat részletesen tájékoztatni kell a közvetítói eljárás szabályairól és lehetőségéről. A tájékoztatás tartalmát és tényét, valamint a sértett (gyanúsított) erre tett észrevételét a jegyzőkönyvben rögzíteni kell.

Annak megállapítása érdekében, hogy a mediáció feltételei fennállnak-e, az ügyész meghallgatást tarthat, meghallgathatja a gyanúsítottat és a sértettet, és szükség esetén beszerezhet pártfogó felügyelői véleményt is, illetve meghallgathatja a pártfogót. Ha azonban a nyomozó hatóság a jegyzőkönyvben pontosan és tényszerűen rögzíti a jogintézmény alkalmazása szempontjából releváns körülményeket, a meghallgatás mellőzhető – nem utolsósorban a büntetőeljárás időszerűsége érdekében, illetve a sértett kímélete, a másodlagos áldozattá válás (viktimizáció) elkerülése céljából. A közvetítói eljárásra utalást megelőző pártfogó felügyelői vélemény beszerzésére nemcsak az ügyésznek, hanem a bíróságnak is van lehetősége, mielőtt az ügy mediációra utalhatóságát illetően dönt. Az ilyen típusú pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének speciális szabályait a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet szabályozza. A rendelet 11. §-a szerint a pártfogó felügyelő a szakmai ténymegállapítások keretében elsősorban azt mutatja be, hogy a terhelt vállalja-e és képes-e a sértettnek (a közvetítói eljárás során tisztázandó módon és mértékben) a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátenni, a sértett hajlandó-e elfogadni a terhelt jóvátételi szándékát, a terhelt és a sértett is hozzájárul-e a közvetítói eljárás lefolytatásához, a terhelt és a sértett kész-e együttműködni a közvetítói tevékenységet végző pártfogó felügyelővel a közvetítói megbeszélésen egyeztetendő, a tevékeny megbánást megalapozó megállapodás létrehozásában. A szakmai ténymegállapítások alapján a pártfogó felügyelő javaslatot tesz az ügy közvetítói eljárásra utalására vagy annak mellőzésére. Az ilyen jellegű pártfogó felügyelői vélemény elkészítése során a közvetlen lakókörnyezet megtekintésétől el lehet tekinteni, de a terhelt, a sértett, illetve cselekvőképtelen sértett esetében törvényes képviselőjének meghallgatása nem mellőzhető.

Ha az összes törvényi feltétel adott, akkor az ügyész az eljárást ugyanazon határozatban felfüggeszti, és az ügyet közvetítói eljárásra utalja. A felfüggesztés tartama a Be. 221/A. § (3) bekezdése érdekében legfeljebb hat hónap lehet, azt a teljesítéshez ésszerűen szükséges tartamban célszerű meghatározni.

A közvetítői eljárás tárgyában hozott határozatot a sértettel, a feljelentővel és a magánindítvány előterjesztőjével közölni kell. Az ügy közvetítői eljárásra utalásáról értesíteni kell a közvetítői eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei (fővárosi) igazságügyi szolgálatot is. Az eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozat ellen nincs helye jogorvoslatnak. Ha az ügyész megtagadja a közvetítői eljárást, akkor a jogosultak az általános szabályok szerint élhetnek jogorvoslattal a határozattal szemben.

II. A mediáció kezdeményezése bírósági szakban

A Be. 266. § (3) bekezdés c) pontja értelmében a bíróság az eljárást felfüggesztheti a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében, legfeljebb hat hónapra.

Az eljárás felfüggesztésének határidejét az ügy egyedi körülményeihez igazodóan és arra is figyelemmel indokolt megállapítani, hogy a közvetítői eljárás céljának a megvalósítását – azaz a megállapodás létrehozását – előmozdítsa. A Bkt.-ben megszabott – szoros – határidőkre figyelemmel a közvetítői eljárás lefolytatásához szükséges időt garantálni kell. A bíróságok rendszerint azért függesztik fel az eljárást a lehetséges hat hónapnál lényegesen rövidebb időszakra, hogy a következő tárgyalás megtartására a felfüggesztést lejárta után, lehetőleg a korábbi tárgyalást követő hat hónapon belül sor kerüljön. Ezzel ugyanis elkerülhető a tárgyalás megismétlése [Be. 287. § (3) bek.]. A határidő meghatározása során azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy a büntetőeljárás a közvetítői eljárás céljából csak egy alkalommal függeszthető fel.

Ahogy arra a 3. BKv. IX. pontja is utal, a bírósági eljárásban a közvetítői eljárás lehetővé tétele csupán kiegészítő jellegű, elsősorban a sértett érdekeinek a hatékonyabb érvényesítése érdekében kerülhet rá sor.

A büntetőeljárás – a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében történő – bíróság általi felfüggesztését a Be. az elsőfokú eljárásban az alábbi rendelkezések alapján teszi lehetővé:

- a tárgyalás előkészítésének szakaszában [266. § (3) bek. c) pont];
- a tárgyalás előkészítésének befejezése, illetőleg a tárgyalás kitűzése után [275. § (1) bek.];
- a tárgyalás megkezdése után [307. §];
- a tárgyalás elnapolása után [309. § (1) bek.].

A másod- és a harmadfokú eljárásban a bíróság a büntetőeljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében már nem függesztheti fel, mivel azt a Be. 359. § (3) bekezdése, illetve 390. § (4) bekezdése nem teszi lehetővé.

A mediáció ügyész általi hivatalbóli elrendelhetőségétől eltérően a bíróság – a Be. 221/A. § (1) bekezdésének, 263. § (4) bekezdésének és 272. § (2) bekezdése b) pontjának összevetéséből adódóan – csak a terhelt vagy a sértett, illetőleg a védő indítványára függesztheti fel a büntetőeljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében a büntetőeljárást, hivatalból nem.

A Be. 272. § (2) bekezdés b) pontja szerint a tárgyalás előkészítése során az előkészítő ülés kötelező, ha a vádirat közlésétől számított tizenöt napon belül a vádlott, a védő vagy a sértett közvetítői eljárás lefolytatását indítványozta. (Ez a határidő azonban nem jogvesztő, tekintettel arra, hogy a Be. a tárgyalás előkészítése után is lehetőséget ad a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében az eljárás felfüggesztésére, sőt azt az elsőfokú tárgyalás szakában sem zárja ki.) A tanács elnöke az előkészítő ülés határnapjáról az ügyészt, a vádlottat és a védőt értesíti, a sértettet pedig megidézi, és az előkészítő ülésen történt meghallgatások

eredményéhez képest dönt a bíróság az eljárásnak a Be. 266. § (3) bekezdés c) pontja alapján történő felfüggesztéséről. Az előkészítő ülést az ügy érkezésétől számított 90 napon belül kell megtartani, a büntetőeljárás pedig legfeljebb hat hónapra függeszthető fel.

Ha a közvetítői eljárást a közvetítői eljárás lefolytatásának indítványozására nyitva álló 15 napos határidő lejártát követően kezdeményezik, akkor az előkészítő ülés megtartása már nem kötelező, de lehetséges, mert a törvény nem zárja ki. A közvetítői eljárás lefolytatására irányuló indítvány ülés keretében sem a tárgyalás előkészítése során, sem pedig az eljárás tárgyalási szakaszában nem bírálható el. Az ülés tartásának eseteit ugyanis a Be. A 210. § (1) bekezdésében taxatív felsorolásban határozza meg.

A tárgyalás kitűzése után – a törvényben kizárt esetek kivételével – a közvetítői eljárás lefolytatására irányuló indítvány tárgyában a felek meghallgatását követően csak tárgyaláson lehet dönteni. Ennek elmulasztása a Be. 375. § szerinti relatív eljárási szabálysértésnek minősül, mivel az eljárásban részt vevő személyek a törvényes jogukat nem gyakorolhatták, vagy azok gyakorlását korlátozták.

A Be. 263. § (4) bekezdése a tanács elnökének feladataul szabja a vádlott, a védő és a sértett tájékoztatását a közvetítői eljárás indítványozásának lehetőségéről és következményéről, amennyiben ez okból a nyomozati szakban az ügyész az eljárást nem függesztette fel, noha annak helye lett volna. A tájékoztatási kötelezettség tehát szigorúan csak a kioktatásra vonatkozik, és akkor áll fenn, ha a közvetítői eljárás anyagi és eljárási feltételei hiánytalanul megállapíthatóak, és kizárási ok nem áll fenn. A tanács elnökének az ügy érkezésétől számított harminc napon belül kell megvizsgálnia a közvetítői eljárás anyagi és eljárási feltételeit [Be. 263. § (1) bek.]. A tanács elnöke a felek tájékoztatását általában a vádirat kézbesítésével egyidejűleg teszi meg, bár az sem kizárt, hogy a vádkézbesítés után kerüljön erre sor.

A Be. 51. § (1) bekezdése értelmében sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette, azaz ebből következik, hogy a sértett nemcsak természetes személy lehet.

Ha a sértett állami szerv vagy gazdálkodó szervezet (függetlenül attól, hogy jogi személy-e), akkor – az általános szabályok szerint – a Be. 56. § (1) bekezdése értelmében eljárni jogosult képviselőjét kell az előkészítő ülésre idézni, azaz a képviseletében meghatalmazás alapján eljáró ügyvédet vagy a külön törvényben erre feljogosított személyt, illetve a Be. 56. §-ának (3) bekezdése alapján a képviseletre feljogosított dolgozója, illetőleg az ügyintézésre jogosult tagja vagy alkalmazottja is képviselheti, és ők is indítványozhatják az eljárás felfüggesztését és közvetítői eljárásra utalását. Ilyen sértett esetében ügyvédnek meghatalmazást a külön törvényben erre feljogosított személy adhat.

Ha a sértett nem természetes személy, de nem is állami szerv vagy gazdálkodó szervezet, akkor a Ptk., illetve a rá vonatkozó jogszabály, alapító határozat vagy okirat alapján kell állást foglalni abban, hogy a képviseletében ki jogosult a büntetőeljárásban eljárni.

A vádemelést követően a bíróság szabadon mérlegeli – a jogosultaktól erre irányuló kérelem alapján – a közvetítői eljárás feltételeit. Amennyiben álláspontja szerint azok fennállnak, az eljárást felfüggeszti, és az ügyet közvetítői eljárásra utalja. A büntetőeljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében felfüggesztő bírósági végzéssel szemben fellebbezésnek van helye, mert azt a Be. 276. §-a nem zárja ki. Ennyiben tehát eltér a nyomozati szakra vonatkozó szabályozás, ahol az eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozat ellen kizárt a jogorvoslat.

Az ügyész a bíróság eljárást felfüggesztő és az ügyet közvetítői eljárásra utaló végzése ellen fellebbezést jelenthet be azon az alapon (is), hogy a közvetítői eljárás elrendelésének a Be. 221/A. §-a (3) bekezdésének d) pontjában meghatározott, mérlegelést engedő feltételei hiányoznak, azaz álláspontja szerint a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása nem mellőzhető. Az ügyész

fellebbezési joga ilyen esetben amiatt is helyénvaló, mivel a közvetítői eljárás lefolytatására irányuló kérelem (és az annak elutasítására vonatkozó döntés) hiányában a vádemelés elve annak a kinyilvánítása, hogy az ügyész a közvetítői eljárás lefolytatását nem látta lehetségesnek vagy indokoltnak.

Az eljárás felfüggesztésére és az ügy közvetítői eljárásra utalására irányuló terhelti, sértetti és/vagy védői indítványt elutasító végzéssel szemben az indítványozók élhetnek fellebbezéssel.

Ahogy azt a BH2013.9. számú eseti döntés is rögzíti, az eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozat ellen csak akkor nincs helye fellebbezésnek, ha azt a vádemelést megelőző szakban hozták. A bírósági szakban hozott ilyen végzés ellen az általános szabályok szerint van helye fellebbezésnek.

A BH2010.30. számú eseti döntés értelmében pedig a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében történő eljárás felfüggesztése, illetve annak mellőzése miatt nincs helye felülvizsgálatnak.

Nincs helye közvetítői eljárásnak magánvádas, pótmagánvád alapján folyó, a bíróság elé állításos, a távollévő terhelttel szembeni és a tárgyalás mellőzéses eljárásban.

A bíróság az eljárást felfüggesztő végzés kézbesítésével egyidejűleg – a Bkt. 3. §-a (4) bekezdésének megfelelően – köteles a közvetítő rendelkezésére bocsátani azokat az iratokat, amelyek a közvetítői eljárás lefolytatásához szükségesek. A 3. Bkv. szerint többvádoltas ügyekben, nagy terjedelmű ügyiratoknál elegendő lehet a vádirat, a gyanúsítottai vallomás, a sértetti tanúvallomás, a kárra, sérülésre vonatkozó szakvélemény vagy okirat stb. eredetben vagy fénymásolatban történő megküldése is. Az pedig egyértelmű, hogy a zárt adatkezelésű iratok – a közvetítői eljárást indítványozó vagy ahhoz hozzájáruló sértettre vonatkozó név és lakcím kivételével – nem küldhetők el.

4.7 A közvetítői eljárás lefolytatása

A közvetítői eljárást a megyei (fővárosi) kormányhivatalok alárendeltségébe tartozó igazságügyi hivatalok pártfogó felügyelői szolgálatainak közvetítésre kiképzett pártfogó felügyelő vagy a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatallal (2014. október 01-től jogutódja az Igazságügyi Hivatal) szerződött, a jogszabályi előírásoknak megfelelő képzettséggel rendelkező ügyvéd folytatja le. A büntetőjogi mediáció 2007. január 01-i bevezetését megelőzően a pártfogó felügyelők a Partners Hungary Alapítvány által szervezett mediátorképzésen vettek részt, amelynek során elsajátíthatták a mediációhoz szükséges speciális szakmai ismereteket. A büntetőügyekben közvetítői tevékenységet végző ügyvédek képesítési követelményeit az 58/2007. (XII. 23.) IRM rendelet szabályozza. A rendelet értelmében közvetítői tevékenységet az az ügyvéd láthat el, aki továbbképzési, illetve szakvizsgarendszerben akkreditált vagy nemzetközi mediációs szervezet legalább kétszer 30 órás, tematikájában egymásra épülő, mediációs tárgyú elméleti és gyakorlati képzésében vett részt, vagy magyar vagy külföldi egyetemi, főiskolai képzésben közvetítő (mediátor) képesítést szerzett.

A mediáció a felek önkéntes hozzájárulására épül, amelyet azonban mind a sértett, mind pedig a terhelt bármikor visszavonhat az eljárás során. Az eljárásban a terhelt és a sértett egyenrangú felek. Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve preambuluma (46) bekezdésében azonban – a gyengébb, kiszolgáltatottabb fél védelme érdekében – felhívja a figyelmet arra, hogy a helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások, így a mediáció során is „az áldozat érdekeit és igényeit kell elsődlegesen szem előtt tartani, orvosolva az áldozatnak okozott kárt, [sic!] és elkerülve a további károkozást. [...] figyelembe kell venni azon tényezőket – így a bűncselekmény természetét és súlyát, az okozott trauma mértékét, az áldozat fizikai, szexuális vagy pszichológiai sérthetlensége megsértésének ismétlődő jellegét, az erőviszonyokban fennálló különbségeket, valamint az áldozat életkorát, érettségét vagy intellektuális képességét – amelyek korlátozhatják vagy csökkenthetik az áldozat képességét arra, hogy megalapozott döntést hozzon, vagy megakadályozhatják az

ügy áldozat számára kedvező kimenetelét.”²⁸ A cél, hogy az áldozatokban kialakuljon a hatóságok iránti bizalom.

A mediáció során mind a sértettet, mind pedig a terheltet megilleti a jogi képviselő igénybevételének joga. A jogi képviselő az eljárásban részt vehet, és az általa képviselt érdekében felszólalhat. A sértett jogi képviselője és a terhelt védője jogi képviselőként eljárhat. A büntető ügyben adott meghatalmazás - ha a meghatalmazásból más nem tűnik ki - és a kirendelés hatálya kiterjed a közvetítői eljárásra is. A sértett és a terhelt indítványozhatja, hogy az általa megnevezett - legfeljebb két-két - személy (segítő) a közvetítői megbeszélésen jelen lehessen, és érdekében felszólalhasson. A közvetítő az indítvány teljesítését csak akkor tagadhatja meg, ha a megnevezett személy jelenléte a közvetítői eljárás céljával ellentétes. A közvetítő döntése ellen nincs helye jogorvoslatnak. Ezáltal megvalósul a megsértett közösség képviselőinek bevonása az eljárásba. A közvetítő szükség esetén bevonhat szakértőt is.

A közvetítői eljárásban a törvényes képviselő részvétele kötelező, ha a sértett korlátozottan cselekvőképes kiskorú vagy a személyes, illetve a vagyoni ügyei vitelében vagy a bíróság, hatóság előtti eljárás jogának gyakorlása vonatkozásában cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú. Ha a sértett cselekvőképtelen, a közvetítői eljárásban nem vehet részt, helyette törvényes képviselője jár el. Érdekelletét esetén a Polgári Törvénykönyv rendelkezései az irányadók.

A közvetítői eljárás nyelve a magyar. A feleket azonban megilleti az anyanyelv használatának joga, és tolmács igénybevételére jogosultak a Be. szabályai szerint.

A közvetítő az első közvetítői megbeszélés időpontját köteles az ügy közvetítői eljárásra utalásáról hozott határozat vagy a bíróságnak a büntetőeljárást - a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében hozott - felfüggesztő végzésének a pártfogó felügyelői szolgálathoz, illetőleg, ha közvetítőként ügyvéd jár el, a hozzá történt érkezésétől számított tizenöt napon belül.

Az idézésben a sértettet és a terheltet röviden tájékoztatni kell a közvetítői eljárás lényegéről, jogkövetkezményeiről, jogaikról és kötelezettségeikről.

A közvetítői eljárást úgy kell megszervezni, hogy azt az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónapon belül be lehessen fejezni, és a jelentés, továbbá a megállapodásról szóló okirat a büntetőeljárás felfüggesztése határidejének letelte előtt megérkezzen az ügyészhez, illetve a bírósághoz.

Ha a sértett vagy a terhelt a szabályszerűen kézbesített idézés ellenére nem jelenik meg, és a mulasztását nem igazolta, a közvetítő - szükség esetén a mulasztó megkeresésével - tisztázza a mulasztás körülményeit, továbbá azt, hogy a közvetítői eljárás lefolytatásának - a hozzájárulás visszavonása miatt - nincs-e akadálya. Ha a közvetítői eljárás lefolytatásának nincs akadálya, a közvetítő a megbeszélésre újabb időpontot tűz ki.

Ha a sértett vagy a terhelt az ezt követően kitűzött közvetítői megbeszélésen ismételen nem jelenik meg, és ezt előzetesen, mielőtt az akadály tudomására jut, haladéktalanul vagy ha ez már nem lehetséges, az akadály megszűnése után nyomban, alapos okkal nem igazolja, úgy kell tekinteni, mint aki a hozzájárulását visszavonta. Hirdetményi kézbesítésnek nincs helye, rendbíróság nem szabható ki, és elővezetés sem rendelhető el.

A közvetítői megbeszélés kezdetekor a közvetítő megállapítja a sértett és a terhelt személyazonosságát, és megkérdezi őket, hogy a közvetítői eljárás lényegére, jogkövetkezményeire, a jogaikra és kötelezettségeikre történt írásbeli tájékoztatást megértették-e, nemleges válasz esetén a meg nem értett részt megmagyarázza, majd a sértettet és a terheltet a szükséges részletességgel meghallgatja. Erre sor kerülhet a sértett és a terhelt együttes jelenlétében is és egymás távollétében is. A sértett és a terhelt az ügyvel kapcsolatos álláspontját szóban kifejezheti.

Ha a közvetítő a sértettet és a terheltet egymás távollétében hallgatja meg, az ott elhangzottakat közölheti a közvetítői eljárásban részt vevő más sértettel, terhelttel, ezek képviselőjével, kivéve, ha a tájékoztatást adó sértett vagy terhelt akként nyilatkozik, hogy a tájékoztatás nem hozható más sértett, terhelt vagy képviselő tudomására.

Ha a sértett korlátozottan cselekvőképes kiskorú vagy a cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú, őt a közvetítő meghallgatja, és a terhelt a nyilatkozatát ebben az esetben is közvetlenül a sértetthez intézi, azonban a meghallgatásánál a törvényes képviselőnek jelen kell lennie.

A sértettnek - ha a törvényes képviselő kötelező, a törvényes képviselőnek is - és a terheltnek, nem természetes személy sértett esetében pedig a képviselőre feljogosított személynek a megállapodás megkötésekor és aláírásakor személyesen, együttesen meg kell jelenniük. A jogi képviselő távolmaradása a közvetítői megbeszélés megtartásának nem akadálya, de a sértett, illetve a terhelt kérelmére a megbeszélést más időpontra kell kitűzni.

A közvetítői megbeszélésről a közvetítő feljegyzést készít, amelyben röviden ismertetni kell az eljárás menetét akként, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése, valamint az eljárási szabályok megtartása nyomon követhető legyen.

²⁸ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU> (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

A megállapodás akkor jön létre, ha a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakul ki.

A megállapodásnak tartalmaznia kell, hogy a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a büntetőeljárás felfüggesztésének tartama alatt vagy a vádemelés elhalasztása tartamának lejártáig egy összegben, illetőleg meghatározott rendszerességgel, részletekben fizeti meg vagy más módon nyújt jóvátételt, és rendelkeznie kell az eljárás költségeinek viseléséről is. A pártfogó-közvetítő által végzett közvetítői eljárás lefolytatásáért a feleknek nem kell fizetniük, az ingyenes. Ezzel szemben az ügyvéd-közvetítőt a közvetítői eljárás lefolytatásáért közvetítői eljárásonként a kirendelt védői óradíj kilencszeresének megfelelő összegű eljárási díj (és ha áfa-körbe tartozik, plusz áfa) illeti meg. Ha a közvetítői megbeszélést a felek érdekkörében felmerült okból nem lehetett megtartani, az ügyvédet az eljárási díj harminc százalékának megfelelő összeg illeti meg. A közvetítői eljárás során felmerült költség nem minősül bűnügyi költségnek, azt eltérő megállapodás hiányában a terhelt viseli. A sértett viseli a saját érdekkörében felmerült költségeket [meghatalmazott jogi képviselő, útiköltség, az általa igénybe vett segítő személy költsége], kivéve, ha erről a sértett és a terhelt másképp állapodik meg. Ha a terhelt részére a bíróság, illetve az ügyész az ügy közvetítői eljárásra utalása előtt költségmentességet engedélyezett, a kirendelt védő díját és költségét az állam viseli. Az állam viseli azt a költséget is, amely annak kapcsán merült fel, hogy a terhelt vagy a sértett hallássérült, beszéd fogyatékos, vak, vagy a magyar nyelvet nem ismeri, vagy az eljárás során regionális vagy kisebbségi nyelvét használta. A közvetítői eljárás során - az eljárásban kötött eltérő megállapodás hiányában - minden egyéb, a sértettnél felmerült indokolt költséget az állam előlegez meg.

A megállapodásban vállalt kötelezettségekkel szembeni követelmény, hogy meg kell felelniük a jogszabályoknak, ésszerűnek kell lenniük, és nem ütközhetnek a jó erkölcsbe. A megállapodásnak a Partners Hungary Alapítvány tanítása²⁹ szerint alkalmazott betűszóval élve REMEK-nek kell lennie, azaz részletesnek, elérhetőnek, mérhetőnek, elfogadható határidőt tartalmazónak és kivitelezhetőnek.

A közvetítő a megállapodásról okiratot állít ki (közokiratnak minősül), amelyet a sértett - ha a törvényes képviselő kötelező, a törvényes képviselő is - és a terhelt is aláír. A közvetítő az okiratot a sértettnek, a terheltnek, és a jelen lévő képviselőjüknek átadja, ha a képviselő nincs jelen, részére az okiratot kézbesíti. A mediáció egyik alapelve a titoktartás, így közvetítői eljárásban keletkezett iratok abban a büntetőeljárásban, amelyben a közvetítői eljárásra sor került, bizonyítékként nem használhatók fel, kivéve a közvetítés eredményeként létrejött megállapodást tartalmazó okiratot és a közvetítő jelentését. A közvetítői eljárásban létrejött, írásba foglalt megállapodás a közvetítői eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmas.

Fontos kiemelni, hogy a közvetítői eljárás befejezését követően indult bírósági, választottbírósági vagy egyéb eljárásban a felek nem hivatkozhatnak a másik fél által, a vita lehetséges megoldásával összefüggésben az e törvény szerinti közvetítői eljárásban kifejtett álláspontra, javaslatra, és a másik félnek az e törvény szerinti közvetítői eljárásban tett elismerő, joglemondó nyilatkozatára. A közvetítői eljárás sikertelensége pedig nem értékelhető a terhelt terhére.

4.8 A közvetítői eljárás befejezése

A Bkt. 15. §-a szerint a közvetítői eljárás azon a napon fejeződik be, amikor

- a megállapodás alapján vagy a közvetítői eljárás megindítását megelőzően, de a megállapodásban jóváhagyott módon a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette,

²⁹ Mediáció. Az egyezségteremtés művészete. Interaktív tréning program kézikönyv. Partners Hungary Alapítvány. 42. p. (az Országos Bírósági Hivatal által szervezett bíróságiközvetítő-képzés keretében használt tananyag)

- a terhelt a megállapodás alapján a kár megtérítését részletekben történő fizetéssel vagy egyéb módon nyújtandó jóvátétellel az első részlet tekintetében teljesítette, ha a megállapodás értelmében a teljesítés a felfüggesztés határidején belül nem fejeződhet be,
- a terhelt a megállapodás alapján a részletekben történő fizetés vagy más módon nyújtandó jóvátétel utolsó részletét a felfüggesztés határidején belül teljesítette,

Ez a három variáció tekinthető eredményes befejezésnek.

Az eredménytelen befejezés esetei a következők lehetnek:

- a sértett vagy a terhelt részére küldött idézés kézbesítésének abból eredő eredménytelenségéről szerez tudomást a közvetítő, hogy a címzett ismeretlen helyen tartózkodik,
- a sértett vagy a terhelt haláláról a közvetítő hivatalos tudomást szerez,
- a sértett vagy a terhelt kijelenti a közvetítő előtt, hogy kéri a közvetítői eljárás befejezését,
- a sértett vagy a terhelt a hozzájárulását visszavonta, vagy mulasztását e törvény értelmében a hozzájárulás visszavonásának kell tekinteni,
- a terhelt nyilatkozatából vagy magatartásából egyértelműen megállapítható, hogy a Be. 221/A. § (3) bekezdésének *b)* vagy *c)* pontjában írt feltételek nem állnak fenn,
- az első közvetítői megbeszéléstől számított három hónap eredménytelenül eltel.

A megállapodás teljesítésének, perfektuálódásának ellenőrzése a közvetítői eljárásban a közvetítő, azt követően pedig a pártfógo felügyelői szolgálat feladata. Ha a terhelt nem teljesít, vagy a megállapodás a sértett magatartása miatt nem teljesíthető, az eljáró közvetítő erről tájékoztatja az ügyészt, illetve a bíróságot.

A közvetítőnek a közvetítői eljárás befejezését követő tizenöt napon belül kell készítenie a közvetítői eljárásról, amelyet az eljárás befejezésére alapot adó okirattal együtt meg kell küldenie a az ügyésznek, illetve a bíróságnak, s ezzel egyidejűleg a megküldés tényéről írásban tájékoztatja a sértettet, a terheltet és képviselőiket. A jelentés egyik legfontosabb eleme, hogy tartalmazza a közvetítői eljárás eredményét. A közvetítői eljárást lefolytató ügyvéd a jelentés elkészítését követő nyolc napon belül visszaküldi a közvetítői eljárás iratanyagát a pártfógo felügyelői szolgálatnak, és csak ezután kerülhet sor az öt megillető eljárási díj kifizetésére.

4.9 A büntetőeljárás kimenetele a mediációt követően

A mediátori jelentés tartalmától függően kerülhet sor a felfüggesztett eljárás folytatására vagy büntethetőséget megszüntető okból való megszüntetésre. Ha a terhelt megkezdte a megállapodás teljesítését, akkor az ügyésznek van módja a Be. 222. § (1) bekezdése alapján élni a vádelhalasztás lehetőségével. Ha bírói szakban volt eredményes a közvetítői eljárás, ám a kár megkezdett teljesítése nem fejeződik be az adott időszak alatt, akkor a bíróság a Be. 287. § (1) bekezdése alapján a tárgyalást elnapolhatja a megállapodásban foglaltak rendezése érdekében.

I. Az eredményes mediáció, azaz a sikeres közvetítői eljárás lehetséges kimenetelei a következők:

- Ha az elkövető *büntethetősége megszűnik* a Be. 221/A. § (1) bekezdésében meghatározott vétség vagy a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett esetén a tevékeny megbánásra vonatkozó szabályokat alkalmazva, azaz ha a Btk. 29. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye, akkor *az ügyész az eljárást megszünteti* a Be. 221/A. § (7) bekezdése alapján. Lényeges kiemelni, hogy amennyiben a közvetítői eljárás a vádemelésig eredményes, nem a nyomozást, hanem az eljárást kell megszüntetni.

- Ha az ügyet a bíróság utalta közvetítői eljárásra, akkor a sikeres mediációt követően a *bíróság szünteti meg az eljárást* tevékeny megbánás miatt a Be. 267. § (1) bekezdés 1) pontja alapján. Az ügyész e határozat ellen már csupán azon a jogcímen jelenthet be fellebbezést, hogy az eljárás megszüntetésének a Btk. 29. §-ában írt feltételei nem teljesültek. Azt nem sérelmezheti, hogy álláspontja szerint a büntetés céljának megvalósítására ebben az esetben a tevékeny megbánás alkalmatlan, vagy azt, hogy a büntetés célját jobban szolgálná, ha a bíróság a vádlottat az eljárás megszüntetése helyett a járművezetéstől eltiltaná, illetőleg vele szemben más büntetést vagy intézkedést alkalmazna.
Ez azt jelenti, hogy a közvetítői eljárás eredményessége esetén a tárgyalás előkészítésének szakában érdemi határozatként csak az eljárást megszüntető határozat hozható meg. A közvetítői eljárás tehát valójában csak ebben az esetkörben érvényesül a maga teljességében, mert a bíróságnak ez esetben nincs más kötelezettsége, mint megállapítani a büntethetőségi akadály hatályosulását, levonni ennek következményeit, azaz meg kell szüntetnie a büntetőeljárást.
- A Be. 221/A. § (1) bekezdésében meghatározott, öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő büntett esetén, azaz ha a Btk. 29. § (2) bekezdése alkalmazásának lehet helye, az ügyész vádat emel, azaz az ügy a diverziót követően újra becsatornázódik a büntetőeljárás rendes menetébe, és ilyenkor *a bíróság* a büntetés kiszabásánál *a büntetést korlátlanul enyhítheti*. Ha tehát a korlátlan enyhítésre okot adó esetnek a feltételei valósulnak meg, akkor az eljárást folytatni kell, és tárgyalást kell kitűzni. A Btk. 29. §-ának (2) bekezdése szerinti esetben a büntetés korlátlan enyhítése csupán lehetőség, nem kötelezettség a bíróság számára. Ennek alkalmazására – és mértékére – bírói döntés eredményeképpen az ügyet lezáró érdemi határozatban kerül sor.
- Ha a gyanúsított a közvetítői eljárás során létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, de nem fejezte be, azaz a büntethetősége nem szűnt meg, a Be. 221/A. § (7) bekezdése alapján *az ügyész* a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt *a vádemelést* egy évtől két évig terjedő időtartamra határozattal *elhalaszthatja*. A teljesítéstől függően aztán az eljárás megszüntetésére vagy vádemelésre kerülhet sor. A Be. 226. § (2) bekezdése szerint ugyanis az eljárást a vádemelés elhalasztása tartamának eltelte előtt is meg kell szüntetni, ha a gyanúsított a közvetítői eljárásban vállalt kötelezettségeinek eleget tett.
- Ha a terhelt a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, de nem fejezte be, és erről a Btk. 15. §-ának (2) bekezdése alapján a pártfogó felügyeleti szolgálat tájékoztatja a bíróságot, akkor ugyancsak tárgyalást kell kitűzni.
- A fiatalok elleni büntetőeljárásban lefolytatandó közvetítői eljárást érintő speciális szabályokat a Be. 459. §-ának (3) és (4) bekezdése állapítja meg. Ha a közvetítői eljárás eredményes, a fiatalok a vállalt kötelezettségeinek eleget tett, és a Btk. 107. §-a alkalmazásának van helye, az ügyész az eljárást megszünteti. Ha a fiatalok a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, az ügyész az öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt egy évtől két évig terjedő időre a vádemelést elhalaszthatja.

II. A túlnyúló teljesítés problematikája

Problémát az okozhat, ha az elkövető részéről a teljesítésre nem kerül sor teljes körűen az eljárás felfüggesztésének időtartama alatt, azaz ha a megállapodás a felfüggesztés legfeljebb hat hónapos tartama alatt nem perfektuálódik.

Ahogy arra a 3. BKv is utal, a vádelőkészítés szakaszában az ügyésznek ez nem okoz gondot, mivel a Be. 221/A. § (7) bekezdése alapján a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények esetében élhet a vádemelés elhalasztásának jogintézményével egy évtől két évig terjedő időtartamra. Ilyen lehetőség azonban az eljárás bírósági szakaszában nem áll rendelkezésre, és továbbra is problémát okoz a túlnyúló teljesítés, azaz a tevékeny megbánás feltételeinek a megállapítása abban az esetben, ha a megállapodásban foglalt kötelezettség teljesítése – az eljárás bírósági szakaszában – túlnyúlik a felfüggesztés (legfeljebb hat hónapos) időtartamán. Ilyen esetben a bíróságnak az eljárást folytatnia kell, ugyanis tekintettel arra, hogy a kár megtérítése, a jóvátétel még nem fejeződött be, a tevékeny megbánás anyagi jogi feltételei nem valósultak meg, és így az eljárás sem szüntethető meg a Be. 267. § (1) bekezdés I) pontja alkalmazásával. Ilyen esetekben az eljárás folytatása akár a terhelt büntetőjogi elmarasztalásával is járhat, de a bíróság a büntetés kiszabás során enyhítő körülményként értékelheti a részbeni kárenyhítést (jóvátételt). Ha tehát a bíróság függesztette fel az eljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében, és a mediáció nem zárult megállapodással, vagy eredményes volt ugyan, de az eljárás tevékeny megbánásra alapított megszüntetésének nincs helye, a bíróság a felfüggesztés tartamának elteltével a tárgyalás kitűzése iránt kell, hogy intézkedjen.

A Kúria Büntető Kollégiumának fent hivatkozott véleménye szerint az eljárás bírósági szakaszában a Btk. 29. §-ában foglalt feltételek meglétét a bíróság az ügydöntő határozatának a meghozatalakor vizsgálja. Nincs akadálya a tevékeny megbánás megállapításának, ha a közvetítői eljárásban kötött megállapodásban foglalt kötelezettségek a közvetítői eljárás befejezését követően, a bíróság érdemi döntésének a meghozataláig eltelt időszakban teljesülnek. Az eljárás legfeljebb hat hónapos felfüggesztésének lejárta után azonban már csak a tárgyalás – Be. 287. § (1) bekezdésén alapuló – elnapolásáról lehet szó, de ennek hátránya, hogy a kár megtérítésére, a jóvátétel befejezésére a megállapodásban megjelölt hosszabb elhalasztás vagy a részletfizetés lejártának a bevárása a büntetőeljárás indokolatlan elhúzódását eredményezheti. Emiatt a tárgyalás elnapolására azonban a megállapodásban foglaltak teljesítése érdekében már nem kerülhet sor.

III. Az eredménytelen mediáció jogkövetkezménye

Ha a közvetítői eljárás lefolytatásához való hozzájárulást bármelyik fél visszavonja, akkor az eljárás felfüggesztésének oka megszűnik, ezért az elsőfokú bíróságnak a Be. 266. § (5) bekezdése szerint az eljárást folytatnia kell. Ugyanez a helyzet, ha a sértett és a vádlott között nem jött létre megállapodás, az eljárást ilyenkor is folytatni kell, és a bíróságnak a tárgyalást ki kell tűznie.

5. A mediáció értékelése az előnyök és hátrányok tekintetében

I. A közvetítési eljárás előnyei:

- A vitában álló feleknek nem kell kiadniuk a kezükből a döntést külső szakértőnek, hanem maguk keresnek kompromisszumot, ezáltal a folyamat kontrollja végig az ő kezükben van. A bíróság elé vitt jogvitát azonban a keresetlevél kézbesítése után a bíróság irányítja.
- Nem a másik fél legyőzése a cél, hanem kölcsönös előnyök elérése, arányos egyezség létrejötte.
- Nagyobb eséllyel tartják be a felek az egyezséget, mivel együttes akaratukat tükrözi, kölcsönösen elégedettek vele, nincs vesztese az eljárásnak. Ezzel szemben a bíróság szükségszerűen csak az egyik fél javára dönt.
- Nem helyezi ki a felelősséget a bíróra mint vadidegen autoritásra- aki az eljárás során nem kizárt, hogy szubjektív szempontokat is érvényre juttat-, csupán egy pártatlan, semleges közvetítőt alkalma
- Mindkét felet meghallgatják, tehát érvényesül az „audietur et altera pars” követelménye. Erre szükség is van, hiszen amíg a büntetvényben a sértett a szenvedő főszemély, addig a klasszikus büntetőeljárásban nem több mint a tanúk egyike. Ahogy Király Tibor megfogalmazta: „szinte a szemünk láttára zsugorodik össze”, kevés lehetősége van a büntetőeljárás befolyásolására.
- Az elkövető közvetlenül szembesülhet jogellenes tette eredményével, beleélheti magát a sértett helyzetébe, megbánhatja és levezekelhetheti bűnét, saját maga orvosolhatja az általa okozott sérelmet. Az áldozat pedig nem állhat bosszút az ellene elkövetett jogsértés kivitelezőjén, hanem megértheti az elkövetőt a bűncselekményre ösztönző motívumokat.
- A klasszikus be. túl hosszadalmas, hónapokig kell várni a tárgyalás kitűzésére, a per éveig elhúzódhat, pedig a sértett célja, hogy az okozott kárt hamar reparálják. A mediáció a megkereséstől számítva átlagosan 3-4 hónapot vesz csak igénybe, tehát időkímélő.
- Az állami büntetőeljárás során született ítélet gyakran végrehajthatatlan, a károsultnak még negyedrészen sem térül meg a kára, mivel az elkövetőnek a szabadságvesztés alatt általában nincs jövedelme. A mediáció jobban biztosítja a kártérítést.
- Költségkímélő: kevesebb költséget ró az államra (nem kell a börtönbüntetés anyagi vonzatát állni), és a mediáció költségei jóval a perköltség alatt maradnak, legtöbbször nincs is eljárási illeték.
- A közvetítéses eljárás során elhangzottak zárt körben maradnak, a nyilvánosság ki van zárva.
- Mivel ez az eljárás kívül esik a büntetőeljáráson, így nem jelentkezik stigmatizáció, és nincs priusz sem.
- Érvényesül a büntetőjog és a szabadságelvonással járó büntetések ultima ratio jellege.
- A bíróságok a statisztikájukat is javíthatják az eljárás felfüggesztésével és az ügy közvetítői eljárásra utalásával, mivel a felfüggesztés is egy befejezést jelent, majd ha visszaérkezik a közvetítői jelentés, azt új ügyszámra kell lajstromozni, és eredményes mediáció esetén az eljárás megszüntetésének van helye, amely szintén egy „gyors befejezést” jelent a bíróság számára, azaz „két legyet üthet egy csapásra”.

II. A mediáció hátrányai:

- Többen a mediáció elleni érvként hozzák fel, hogy gyakran az elkövetőt hozza előnyösebb alkupozícióba. Manapság a büntetőeljárás révén a sértett általában semmiféle anyagi kompenzációhoz nem jut, így kifizetődőbb számára még egy kisebb összegű kártérítés is, azaz anyagi és erkölcsi kárának az elkövető általi mérséklése. Az elkövető így azonban cserében mentesül a büntetéstől.
- Ez azt sugallja, hogy a büntetés ilyen módon elkerülhető, és ez ad absurdum alááshatja a büntetőjog részéről kilátásba helyezett büntetés preventív szerepét,

megkérdőjelezheti nemcsak a büntetés visszatartó erejét, hanem a normatív elvárások hitelét is.

- Fennáll tehát annak a veszélye, hogy a kárenyhítéshez fűződő egyéni érdek és a hatékony generálprevenció szembekerülnek egymással.
- Felmerülhet a kérdés, hogy nem a büntetés pénzbeli megváltásának közepkori gondolata (kompenzációs rendszer) tér-e vissza.
- Burkoltan ugyan, de a diszkrimináció veszélyét is magában hordozza, ugyanis a kedvezőbb szociális és anyagi körülmények között élő elkövetők könnyebben vállalhatják a pénzbeli kártalanítás felé orientált mediációs eljárást. A szegényebbek így kiszoruljanak a megegyezés lehetőségéből?

6. A közvetítői eljárás a statisztika tükrében³⁰

I. A kezdeti időszak: 2007-2009

A büntetőjogi mediáció 2007. január 01-jei bevezetésekor az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium kb. 500-ra becsülte az első évben **a közvetítői eljárásra utalt ügyek számát**. Ehhez képest a kezdeti várakozásokat messze felülmúlva 2007-ben 2451 közvetítői eljárásra került sor, amelyből 1569 eset zárult le a tárgyév végére. 2008-ban már 2976 új ügyet érkezettek, és 2872 ügyet fejeztek be az év során. A jogintézmény hazai bevezetésének második évében tehát az előző évi ügyszámhoz viszonyítva 21%-os növekedés volt tapasztalható. Egyötödével nőtt tehát az elrendelések száma, ami jelentősnek mondható. 2009. I. félévében 1647 ügyet érkezettek.

Ha azonban **a közvetítői eljárások vádemelésekhez viszonyított arányát** tekintjük, közel sem ilyen kedvező a kép: 2007-ben a vádemelések 1,28%-át tették ki a mediált ügyek. Javuló tendenciát produkálva 2008-ban kissé meghaladta a vádemelések 1,5%-át. Mivel azonban Nyugat-Európában 8-10% körüli az arány, így európai összehasonlításban sajnos csekély mértékűnek mondható a közvetítői eljárás büntetőeljárásbeli alkalmazása hazánkban. 2007-ben az ügyek 62%-ában érvényesült az **ügyészi elrendelés** a bírósági elrendeléssel szemben. Ez öröndetes, hiszen az eljárás minél korábbi szakaszában érdemes igénybe venni a mediáció jogintézményét, mivel így szolgálhat igazán a diverzió, a büntetőútról való elterelés eszközeként, és ezáltal nagyobb mértékben tehermentesíthetők a bíróságok is. A tapasztalatok szerint a mediáció annál hatékonyabb lehet, minél hamarabb sikerül megszervezni azt a bűncselekmény elkövetési időpontjához képest. 2008-ban már az elrendelések 82%-a érkezett az ügyészségekről. 2009-ben további növekedés volt tapasztalható, ugyanis már az I. félévben 1391 ügyet küldtek az ügyészségek, ami 84,5%-nak felel meg.

A **bűncselekménytípusokat** tekintve 2007-ben 57% vagyon elleni, 27% közlekedési és 16% személy elleni bűncselekményt utaltak közvetítői eljárásra. Az erőszakos cselekmények tehát az ügyek kis hányadát tették ki. 2008-ban az ügyek 28%-ában nem rendelkezett információval a Központi Igazságügyi Hivatal a bűncselekménytípust illetően. A többi ügyben azonban a százalékos megoszlás a következő volt: 49,5% vagyon elleni, 33,2% közlekedési és 17,3% személy elleni bűncselekmény. 2009. I. félévében az ügyek 16%-ában

³⁰ Az adatokat PhD-kutatásaim során a Központi Igazságügyi Hivatal bocsátotta rendelkezésemre. Az adatok többsége letölthető a www.kih.gov.hu weboldaltól is, illetve nyomtatott formában megtalálható az alábbi könyvben: A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon. Szerk.: Iványi Klára. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság. Budapest, 2008.

hiányzó adat mellett az arány ekképp alakult: 47,3% vagyoni elleni, 34,3% közlekedési és 18,4% személy elleni bűncselekmény. Megállapítható tehát, hogy a jogintézmény bevezetésének évét követően jelentős mértékben, közel 10%-kal csökkent a közvetítői eljárásra utalt vagyoni elleni bűncselekmények ügycsoportja főként a mediált közlekedési bűncselekmények számát gyarapítva.

A **terheltek életkor szerinti megoszlását** tekintve 2007-ben az érkezett ügyek terheltjeinek 87,8%-a volt a felnőtt korú, illetve 12,2%-a volt fiatalkorú. A fiatalkorúak terheltként 299 mediációs ügyben vettek részt, ami rendkívül alacsonynak mondható figyelembe véve azt a tényt, hogy 2007-ben az összes ismertté vált bűnelkövető 9,4%-a volt fiatalkorú³¹. A bűnmegelőzés szempontjából előnyösebb lenne, ha e szám növekedne, mivel a speciális prevenció elsősorban a korosztálynál lehet eredményes. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az új jogintézményeket kísérleti (pilot-) projektként elsősorban fiatalkorúakon szokták tesztelni. Nálunk, úgy tűnik, ez nem igazán működik. Az összes fiatalkorú bűnelkövető kevesebb, mint 3%-a volt 2007-ben a mediált fiatalkorú. A 2008. év sem hozott változást. Az igazságügyi hivatalokhoz érkezett 2976 ügyből 355 ügyben folyt fiatalkorú terhelt ellen a büntetőeljárás, ami az összes közvetítői ügy 12%-a. A hazai jogalkalmazók nem preferálják jobban a fiatalkorúak esetén a mediációt, mint a felnőtt korúaknál. Az ügyészek a fiatalkorú terhelték esetén ugyanis előnyben részesítik a rehabilitációs hatása miatt a fiatalkorú helyes irányba fejlődése érdekében alkalmazott vádemelés elhalasztása mellett megállapított pártfogó felügyeletet, ahol a jóvátételi jelleg a resztoratív tartalmú külön magatartási szabályok (pl. részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, illetve más módon gondoskodjék a sértettnek adandó jóvátételről) előírásával biztosítható. A fiatalkorúak aránya tehát nem haladja meg jelentős mértékben a közvetítői eljárásra utalt terhelték körében a fiatalkorúak bűnelkövetőkön belüli általános, kb.10 %-os arányát. 2009. I. félévében az érkezett ügyek 12,5%-a folyt fiatalkorúak ellen, azaz két év elteltével sem volt tapasztalható szignifikáns emelkedés. Az ismertté vált fiatalkorú elkövetők aránya sem változott jelentősen a vizsgált időszakban az összes elkövetők számához képest (2007: 9,4%, 2008: 9,7%, 2009. I. félév: 9,2%)¹²⁵, ám a közülük mediációban résztvevőké sem.

Lényeges adat, hogy a **tevékeny megbánást megalapozó megállapodás** 2007-ben az esetek 78%-ában jött létre a felek között. Az igazságügyi hivatalok ezeket az ügyeket már eredményesnek tekintik. A jogszabály szerint viszont az az ügy minősül befejezettnek, ahol a teljesítés is megtörtént, vagy részletekben történő teljesítés esetén legalább az első részlet tekintetében megkezdődött az. Ha azonban az ügyész vagy a bíró a megállapodást nem tartja megfelelőnek, az eljárásban azt figyelmen kívül hagyja, hiába számít az ügy az igazságügyi hivatal szerint sikeresnek. Az is előfordulhat, hogy a megállapodással végződő, de több részletben vállalt teljesítés esetén a bíró az ügyet lezárja, ami eredményeképp a terhelt nem folytatja a teljesítést, és a sértett kára nem térül meg. 2008-ban az összes befejezett ügy 80%-ában létrejött a tevékeny megbánást megalapozó megállapodás. 2009. I. félévében az ügyek szintén 80%-ára igaz ez.

A megállapodás elmaradásának a következő fő okai lehetnek:

- nem született megállapodás a felek között;
- a sértett visszavonta hozzájárulását;
- az egyik fél nem jelent meg a közvetítői eljáráson;
- egyik fél sem jelent meg a közvetítői eljáráson;
- a terhelt visszavonta a beleegyezését;

³¹ www.crimestat.b-m.hu (Letöltés dátuma: 2009.08.07.)

- a terhelt nem mutatott megbánást;
- a terhelt visszavonta vallomását.

Ahol nem jött létre megállapodás, ott a sikertelenség többnyire arra volt visszavezethető 2007-ben, hogy a felek ugyan megjelentek, de nem tudtak megállapodni egymással, illetve nagyobb arányban a terhelték, az esetek kisebb részében pedig a sértettek nem jelentek meg a mediációs ülésen, vagy arra is volt példa, hogy senki nem ment el az ülésre. 2008-ban az ügyek 20%-ában nem született megállapodás. Ennek oka leginkább a sértett önkéntes részvételének hiánya (31%), a terhelt nyilatkozatából kitűnően a Be. szerinti feltételek fennálltának hiánya (21%), a terhelt önkéntes részvételének hiánya (15%) volt.

A megállapodásokban szereplő jóvátételtípusok a következők:³²

- I. **bocsánatkérés:** a megállapodás nem terjed tovább a terhelt bocsánatkérésén, illetve a megbánás tanúsításán.
- II. **nem anyagi jóvátétel:**
 - *szimbolikus gesztusgyakorlás:* a bocsánatkérésen túl valamilyen szimbolikus ajándék formájában (az ajándék pénzben kifejezhető értéke is szimbolikus) kér jóvátételt a sértett;
 - *a kapcsolat lezárása:* korábbi közeli ismerősök (családtagok, élettársak, barátok) között megromlott viszony lezárására szolgáló egyezség. Általában arra kéri a terheltet, hogy minden kapcsolatot szakítsanak meg. A bocsánatkérést ugyan elfogadják, de nem bíznak a javulásban.
 - *személyes kapcsolat javítása:* közeli ismerősök (családtagok, élettársak, barátok) konfliktushelyzetének feloldására szolgáló megegyezés. A sértett célja az elkövető magatartásának, életmódjának, hozzáállásának gyökeres megváltoztatása. Megállapodhatnak abban, hogy az elkövető segít a háztartásban, a ház körüli és a mezőgazdasági munkákban, jobban tiszteli családtagjait, többet beszélgetnek a problémákról. A korábbi jó kapcsolat helyreállítását célzó törekvésekkel is lehet találkozni: baráti összejövetelek, közös programok szervezése. Hasonló érdekes megállapodások születtek: „*Terhelt vállalta, hogy sértettet a nyári szünet elején elviszi horgászni, mert ezt a sportot mindketten szeretik, és mindketten úgy gondolják, hogy ez a közös program jó alkalom a közeledésre, a kapcsolat javítására.*”
 - *eredeti állapot visszaállítása (helyreállítása):* kisebb súlyú bűncselekmények esetén (lopás, rongálás) a sértett szeretné helyreállítani a bűncselekmény előtti helyzetet, és azt kéri jóvátételként. Ennek elemei: az okozott kár kijavítása, az eltulajdonított érték visszaadása, helyette új vásárlása, anyagi fedezet hiányában a terhelt munkát végez a sértettnek az okozott kár értékében. A nevelési szándék is hangsúlyos lehet: pl. megrongált iskolafal helyreállítása, nyilvános bocsánatkérés helyi újságban, bocsánatkérő levél a helység minden postaládájában személyesen elhelyezve, graffiti eltávolítása, megrongált fal újrafestése.
 - *szükséglet-kielégítés:* jellemzően balesetek után, a sértett balesetből származó maradandó vagy időleges fogyatékosága miatt, életvitelében fellépő nehézségeinek

³² A felosztásnál irányadónak tekintetem A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon. Szerk.: Iványi Klára. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság. Budapest, 2008. 93. p. meghatározásait.

könnyítésére irányuló egyezség: a terhelt szállítsa a sértettet kórházba, látogassa ott, vigye el orvosi vizsgálatra, munkába és onnan haza, vigye vásárolni, és segítsen neki a csomagokat szállítani! Főleg akkor születik ilyen tartalmú megállapodás, ha a mediációs tárgyalás időpontjáig már megtörtént a jóvátétel vagy annak egy része pl. a baleset utáni azonnali segítségnyújtás keretében. A cél az, hogy a terhelt törődést mutasson a sértett iránt. Felelősségvállalásra ösztönzi ez az elkövetőt, szembesül tette következményeivel, érzékeli, hogy a tette hosszú távon milyen hátrányosan befolyásolja a sértett életét. A cél a sértett életvitelében fellépő nehézségek csökkentése.

III. **anyagi és nem anyagi jóvátétel:** a sértett mind anyagi, mind nem anyagi jóvátételre igényt tart. A nem anyagi jóvátétel kategóriái megegyeznek az előbb felsoroltakkal. Az anyagi igény magasabb, mint azokban az esetekben, amelyekben a sértett csak anyagi jóvátételt kér.

IV. **anyagi jóvátétel:** a sértett pénzbeli juttatást kér a terhelttől. Ez tág határok között mozoghat. A megállapodások túlnyomórészt *anyagi jellegű jóvátételt* tartalmaznak. 2007-ben ez az ügyek 68%-ában érvényesült. A tapasztalatok szerint a megállapodásoknak közel 10%-a tartalmaz elemet az anyagi jóvátételen és a bocsánatkérésen túl. 2007-ben a megállapodások 8%-a nem anyagi jellegű, 3%-a pedig anyagi és nem anyagi jellegű jóvátételt is tartalmazott. A megállapodások 21%-ában azonban kizárólag bocsánatkérésre került sor. Az anyagi jóvátétel összege 2007-ben összesen: 293.871.935,- Ft volt.

A sértettek szempontjából a legfontosabb, a jogintézmény létjogosultságát igazolni hivatott kérdés, hogy a mediáció során létrejött **megállapodások hány százaléka teljesül.** A pártfogó-mediátorok feladata az esetek nyomon követése, így információval rendelkeznek e téren is. Az eljárás önkéntességéből adódóan azonban a megállapodások teljesítése a mediátorok által nem kikényszeríthető, legfeljebb ösztönözhető. 2007-ben a megállapodások 85%-át betartották a terhelték. 4%-ban megkezdte ugyan a tettes a teljesítést, de az megszakadt. Az esetek 6%-ában létrejött ugyan a megállapodás, de a terhelt meg sem kezdte a teljesítést, azaz nem tartotta be a megállapodást. Az ügyek csaknem 5%-ában folyamatban volt a teljesítés, az átnyúlt a következő évre. 2008-ban örvendetes módon már a megállapodások 91%-a teljesült. Az ügyek 1%-ában a vádemelés elhalasztására került sor, és a megállapodások 8%-a nem teljesült. 2009. I. félévében a megállapodások 90,3%-a perfektuálódott, és 1%-nál is kisebb volt a sikertelen esetek aránya, míg a többi ügyben a vádemelés elhalasztása alatt folytatódik a megállapodás teljesítése. A megállapodások be nem tartásának legfőbb okaként a mediátorok főleg az elkövető szűkös anyagi helyzetét, túlvállalását nevezték meg. A második leggyakoribb ok az időhúzás, taktikázás volt, azaz eleve nem is tervezték az elkövetők a megállapodás betartását, vagy a mediációt csak ügyvédjük tanácsára vették igénybe. A harmadik leggyakrabban emlegetett indok az elkövető felelőtlen, könnyelmű vállalása.

A **teljesítések határidejét** tekintve 2007-re vonatkozóan rendelkezünk adatokkal. Azonnal, azaz még a mediáció helyszínén vagy még ugyanazonnap teljesítették a megállapodást az ügyek közel egyharmadában, 28,6%-ában, további 24,6%-ban, azaz összesen az ügyek több mint felében pedig 1 hónapon belül. További 32,2% teljesült 2-4 hónapon belül, míg 10,1% 5-6 hónap alatt. Megállapítható tehát, hogy az ügyek csaknem 90%-ában a megállapodások nagy eséllyel teljesülnek az eljárás felfüggesztése (maximum 6 hónap) határidejének lejárta előtt. Az ügyek 4,5%-ánál a teljesítés hosszabb volt 6 hónapnál (7-25 hónap). Az ügyészség által alkalmazható legfeljebb kétéves vádelhalasztás alatt szinte az

összes megállapodás teljesült, ám a hathónapos felfüggesztés alatt általában csak részleges a teljesítés, ami így főleg a bíróság által elrendelt mediáció esetében jelent gondot az eljárás folytatása tekintetében.

A jogintézmény elterjedését befolyásoló egyik fontos tényező az **ügyfelek elégedettsége**. Az elégedettség mérése jogszabályi előírás. Minden megyében adatfelvétel készül több héten keresztül, amelyet évente megismételnek. A 2008. évi felmérés szerint a közvetítői eljárást a résztvevők 90% feletti arányban minden szempontból pozitívan értékelték, és sikeresnek tartották. Az eljárással való általános elégedettség mutatója a terhelteknél 96 %-os, a sértetteknel 99 %-os volt. 2007. november közepe és 2008 májusa között magam is empirikus kutatást végeztem tíz megye és a főváros bevonásával, összesen 204 fő önkéntes kérdőíves formában történő megkérdezésével. A kutatás az elkövetők és sértettek mediációval kapcsolatos attitűdjének vizsgálatát célozta. Az eljárás kimenetelével való elégedettséget firtató kérdésre az elkövetők közel 86%-a adta azt a választ, hogy teljes mértékben elégedett volt. Kb. 5-5% mondta, hogy többet kapott/adott, mint amire előzetesen számított, illetve hogy közepesen volt elégedett. 4% mondta azt, hogy inkább elégedett volt. A sértettek körében 85%-os volt a teljes elégedettség, 6% inkább igen, 5% közepesen volt megelégedve, 3% mondta, hogy többet kapott/adott, mint amire előzetesen számított. A sértettek körében azonban már 1%-nyi arányban megjelentek azok, akik egyáltalán nem voltak megelégedve az eljárás kimenetelével. Kiemelhető egy-egy tanulságos vélemény: „Intelligens, tüzetes, pszichológiailag és emberileg és minden mértékben alapos, humánus.” (sértetti vélemény az eljárásra vonatkozóan), illetve „Meg vagyok elégedve a végkimenetellel, mivel az anyagi kár megtérítése után nincs rám semmilyen negatív kimenetellel a jövőre nézve az ügy.” (elkövetői oldal).

A büntetőjogi mediáció alkalmazásának széleskörűvé válását nagymértékben befolyásolja a bírók és ügyészek e jogintézménnyel szembeni beállítódása. A Partners Hungary Alapítvány megbízásából a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet készített felmérést 2008 áprilisától júniusáig az **igazságszolgáltatás kulcsszereplőinek a közvetítői eljárással kapcsolatos attitűdjéről** 202 ügyész és 99 bíró részvételével. Az igazságszolgáltatás elsődleges célját illetően az ügyészek és a bírók 33%-a a társadalom védelmét és az elrettentést említette. 26% szerint a megelőzésen van a hangsúly, 9% szerint a jogalkotó akaratának érvényesülésén és csak 7% szerint a normák érvényességének megerősítésén. Kevesebb, mint 1% szerint cél az ügy lezárása, a felek megnyugvása. Ugyanakkor arra a kérdésre válaszolva, hogy mennyire tartja a büntető igazságszolgáltatás fontos céljának az ügy lezárását és a felek megnyugvását, 32% nagyon fontosnak nevezte azt. Csaknem 100% egyetértett azzal, hogy a büntetőeljárás során fontos a sértett érdeke, igénye. Azonban a válaszadóknak csak kb. 60%-a vélte úgy, hogy az igazságszolgáltatás feladata a sértetti károk helyreállítása. A megtorló szemléletet tükrözi, hogy 27% értett egyet azzal, hogy az elkövető megbüntetése fontosabb, mint az emberi jogainak tiszteletben tartása. Domináns elem tehát az elrettentés és a megelőzés az igazságszolgáltatás célját illetően a jogalkalmazók gondolkodásában. Minél fiatalabb a válaszadó, annál inkább elfogadja a helyreállító igazságszolgáltatás szempontrendszerét. A megkérdezettek mindössze 13%-a nyilatkozott úgy, hogy hatékonynak tartja a büntetési rendszert, több mint kétharmaduk szerint (sokkal inkább az ügyészek, mint a bírók szerint) szigorítani kellene a büntetési rendszert. Ez tehát a punitív szemlélet meghatározó mivoltára utal. A megkérdezett jogalkalmazók több mint 90%-a egyetértett a mediáció bevezetésével, azonban 43%-uk szerint negatívumaként értékelhető, hogy az ügy így kikerül az igazságszolgáltatás kezéből. Ez is az igazságszolgáltatás szereplőinek megtorló szemléletét fejezi ki. A kutatás eredményei szerint a bírói döntéshozatal során a sértett érdekeinek érvényesítése (14%) messze elmarad a jogszabályok (67%) és a büntetés társadalmi következményei (17%) mögött. Az ügyészeknél még nagyobb (76%) a jogszabályok túlsúlya. Az ideális arány a bírók szerint a következő lenne:

jogszabályok szerepe (54%), sértett érdekei (23%), a büntetés társadalmi következményei (22%). Az ügyészek által felállított optimális sorrend a következő lenne: jogszabályok szerepe (61%), sértett érdekei (19%), a büntetés társadalmi következményei (20%). Mindkét hivatásrend képviselői egyetértenek tehát abban, hogy a döntéshozatalnál kívánatos lenne csökkenteni a jogszabályok súlyát és növelni a másik két tényező szerepét. A többség egyetértett a közvetítői eljárás büntetőeljárásba való beemelésével. A bírók véleménye kedvezőbb, mint az ügyészeké. 57%-uk teljesen egyetértett azzal, hogy a közvetítői eljárás a büntetőeljárás részévé vált. Az ügyészeknek viszont csak 36%-a nyilatkozott így. A megkérdezett bírók, ügyészek 77%-a maga is részt venne mediációban, ha bűncselekmény sértettjévé válna. A mediáció környezetét tekintve a bírók és ügyészek szerint a magyar társadalom „közepesen” érett a mediációra. Az igazságszolgáltatás szereplői ennél nagyobb mértékben, kb. háromnegyed részben nyitottak az új jogintézményre. A mediáció következményeinek megítélését illetően a bírók és az ügyészek 80%-ban értettek egyet azzal a megállapítással, hogy ha a felek megállapodását mindenképpen figyelembe kell venni, de a megállapodásnak és a büntetésnek együttesen kell elégtételt szolgáltatnia az elkövetett bűncselekményért. Az igazságszolgáltatás szereplői tehát a felek megegyezésével végződő esetekben is szeretnék mozgásteret kapni valamilyen büntetés kiszabására, azaz lényegében a mediáció következményeinek módosítására. Kb. 75%-ban értettek egyet azzal, hogy ha van megállapodás, de az okozott kár teljes egészében nem térült meg, más büntetés alkalmazása is szükséges. Kb. 60%-uk vélte úgy, hogy ha a felek megállapodásával lezárul az ügy, ahhoz a bíróságnak nincs mit hozzátennie, illetve azt, hogy ha van megállapodás, a lehető legnagyobb mértékben csökkenteni kell a büntetést. 45% válasza szerint a bírónak nem szükséges bevélni, ha a megállapodás teljesítése a büntetőeljárás felfüggesztésénél tovább tart, attól függetlenül hozhat ítéletet. Nem túl kedvező adat azonban, hogy 40%-ban tartották helyesnek azt a megoldást, hogy ha a sértett részéről nem merül fel anyagi kár, akkor szükségtelen a mediáció. Ez azért felettébb sajnálatos, mivel a mediációt nem szabad a polgári jogi igény érvényesítését célzó eljárásként felfogni. A közvetítői eljárás sok esetben éppen a lelki sérelmek, a pszichés megrázkódtatás orvoslását célozza, amivel kapcsolatban a hagyományos igazságszolgáltatás sajnos érzéketlen. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy mindenkinek állampolgári joga, hogy egyenlő eséllyel férjen hozzá a különböző igazságügyi szolgáltatásokhoz.

II. A friss statisztikai adatok³³

A büntetőjogi mediációt végző fővárosi és megyei kormányhivatalok igazságügyi szolgálatainak jelenleg 58 speciálisan képzett pártfogó felügyelő mediátora teljesít szolgálatot. A jogintézmény bevezetésétől, 2007. január 01. napjától 2013. december 31. napjáig a szolgálatokhoz összesen 26383 elrendelő határozat érkezett büntetőügyekben.

Hazánkban 2014. január 01. napjától a szabálysértési ügyekben is bevezetésre került a mediáció. Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény általános indokolása szerint ugyanis a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárás kedvező jogalkalmazási tapasztalatai azt indokolták, hogy a kisebb tárgyi súlyú, a társadalomra a bűncselekményeknél csekélyebb fokban veszélyes szabálysértések esetén is lehetővé váljon a mediáció igénybevétele. A szabálysértési mediáció terén – az első féléves tapasztalatok alapján – a közvetítői eljárásra utalt ügyek száma alapján

³³ A friss adatokat dr. Magyar Erika, a Központi Igazságügyi Hivatal pártfogó felügyelői szakreferense bocsátotta rendelkezésemre 2014. szeptember 26. napján e-mailben.

megállapítható, hogy az elrendelések hetente, havonta változó és megyékre lebontva is eltérő arányban érkeznek a szolgálatokhoz. 2014.01.01. és 2014.06.30. napja között összesen, országosan 710 ügy érkezett. Az elrendelések több mint 90 %-ban a járásbíróságoktól érkeznek, főként tulajdon elleni szabálysértési ügyekben. 598 (82%) ügyben felnőtt korú és 112 (18%) ügyben fiatalos eljárás alá vont személy esetében rendelték el a közvetítői eljárást.

a) A mediációs eljárások száma éves bontásban

A büntetőjogi mediáció terén az ügycsoportban ellátott ügyek száma a jogintézmény 2007. évi bevezetésétől (akkor 2.451 volt az éves ügyforgalom) 2013. évig folyamatosan, összesen 162,2%-kal emelkedett. Elmondható, hogy a közvetítői eljárás jogintézményének beiktatása óta ez az új büntetőpolitikai eszköz egyre szélesebb körben kerül alkalmazásra, a mediátorok közvetítésével egyre több sértett érdekének megfelelő és a terhelt által teljesíthető jóvátételt tartalmazó megállapodás jön létre.

A 2010 és 2013 év között érkezett ügyek számát elrendelők szerinti bontásban az alábbi táblázat tartalmazza:

Közvetítői eljárások	2010.	2011.	2012.	2013.
Összes érkezett ügy	3.520	4.805	4.675	4.681
Ügyészségtől érkezett	3.145 (89,3)	4.423 (92%)	4.358 (93,2%)	4.487 (95,8%)
Bíróságról érkezett	375 (10,7%)	382 (8%)	317 (6,8%)	194 (4,2%)

A 2011-es évben az előző évekhez képest is nagyarányú, 27%-os ügyszámemelkedés volt tapasztalható. Ezt követő évben kisebb csökkenés figyelhető meg, amelyet 2013 évben lassú növekedés követ. (A mai napon aktuális adataink alapján ez a lassú növekedés a 2014-es évben is folytatódik.)

b) Az ügyészi és a bírói elrendelések aránya

A fenti táblázat bemutatja azt is, hogy a jogintézmény bevezetése óta a bírósági elrendelések száma – a 2011-es évet kivéve - fokozatosan milyen arányban csökken, míg az ügyészségi elrendelések száma milyen arányban növekszik.

c) Mediációs eljárásokban az egyes bűncselekménytípusoknak az érkezett ügyekhez viszonyított aránya

A mediációs ügyek kapcsán személy elleni, vagyon elleni és közlekedési ügyek megoszlásáról beszélhetünk. Országos szinten ezen 3 ügycsoport tekintetében gyűjtene adatokat. A közvetítői eljárások ügycsoportok közötti megoszlása évről évre közel azonos százalékos arányt mutat az érkezett ügyeket tekintve.

Bűncselekmény-típusok	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Vagyon elleni	49%	48%	42%	43%	44%
Közlekedési	32%	33%	39%	36%	40%
Személy elleni	19%	19%	19%	21%	16%

d) A fiatalkorú terheltek esetében elrendelt közvetítői ügyek aránya 2009. évtől:

Közvetítői eljárások	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Összes érkezett ügy	3.158	3.520	4.805	4.675	4.681
Fiatalkorúak esetében	359 (11,36%)	440 (12,5%)	532 (11%)	430 (9,19%)	485 (10,36%)

A jogalkotói akarat és a nemzetközi jó gyakorlatok ellenére az elrendelők ritkán alkalmazzák fiatalkorú elkövetők esetében a közvetítői eljárást. Ennek egyik indokaként azt jelölik meg, hogy a fiatalkorúakkal szembeni szankcionálás esetében fontos cél a fiatal felügyelete, magatartásának nyomon követése a kontroll és főként a nevelő, támogató funkció. Ennek biztosítását számukra a vádemelés elhalasztása, illetve a pártfogó felügyelet intézményének alkalmazása jelenti. (A mediátor szakma tapasztalata ezzel ellentmond.)

e) az eljárások hány százaléka végződik megállapodással, illetve a megállapodások hány százaléka megy teljességbe

A jogintézmény bevezetése óta a közvetítői eljárások eredményessége évről évre hasonló arányt mutat. Az érkezett ügyekhez viszonyítva a mediációs eljárások 75 és 80 % között eredményezik a felek megállapodásának létrejöttét (a legtöbb esetben a felek távolmaradása hiúsítja meg a közvetítő megbeszélés lefolytatását). A beszámolók alapján kijelenthető, hogy amennyiben a felek megjelennek a megbeszélésen, közel 90%-ban megállapodásra is jutnak. A létrejött megállapodásoknak pedig 90-92 %-át a felek teljesítik is.

7. Összegzés és jövőorientáció, avagy merre tart a büntetőjogi mediáció?

Tényként rögzíthető, hogy a helyreállító szemlélet szempontjai megtelepedtek már hazánkban, de az is egyértelműen megállapítható, hogy a megtorló rendszer is létező paradigma még. Mondhatni, most éljük az egyik paradigmából a másikba való átmenet időszakát. 2009 óta azonban a "sértettorientált" büntetőpolitika megjelenésével az új büntetőpolitikában mind nagyobb teret kap a közvetítői eljárás mint a helyreállító igazságszolgáltatás egyik eszköze.

„A magyarországi jogrendszerben talán a büntetőjogi közvetítésnek van a legnagyobb szerepe és jövője” – mondta dr. Patyi Gergely, az Igazságügyi Minisztérium igazságügyi kapcsolatokért felelős államtitkára a 2014. szeptember 4-6. között Keszthelyen, a mediációról rendezett nemzetközi konferencián. Mint mondta, ez az egyetlen olyan jogintézmény, amely „azonnali, feltétlen és teljes jóvátételt nyújthat” a bűncselekménnyel, szabálysértéssel okozott kár esetén.³⁴

A kormányzati szinten is megnyilvánuló szándék azt mutatja, hogy nagy jövő előtt áll a mediáció jogintézménye büntető- és szabálysértési ügyekben egyaránt. E jogintézmény azonban csak akkor működhet sikeresen, ha a társadalom tagjai végre felnőnek a feladathoz, és képessé válnak arra, hogy maguk is rendezni tudják a konfliktusait, és felelősségteljesen tudjanak dönteni saját és mások sorsa felől. A XX. században ugyanis a büntetés és a társadalmi ellenőrzés végrehajtási terepe a közösség lett. A társadalmak remélhetőleg a kirekesztő társadalmi ellenőrzés felől a befogadó felé tartanak. A szemet szemért elv rég meghaladottá vált, semmi értelme sincs, „csak megvakítja a világot” - ahogy Gandhi mondta.

A bűnözés elleni küzdelemben a büntetőjog a harcnak csak egy eszköze. A többi a mi kezünkben van. Az a feladat, hogy a lakosságban felébresszük az egymás iránti felelősségtudatot és segítőkészséget. Léteznie kell a társadalmi szolidaritásnak annak érdekében, hogy az emberi együttélést emberibbé, elviselhetőbbé tehessek. Elengedhetetlen ennek során a társadalmi párbeszéd.

„Valami újra vállalkozni mindig kockázatos feladat. Számolni kell az értetlenséggel, az ismeretlennel szembeni idegenkedéssel, a megszokotthoz ragaszkodók közönyével... Voltak olyanok, akik merték vállalni a kockázatot, mert hittek abban, hogy az új, amelyre vállalkoznak, hasznos és jó, előbbre viszi az ügyet.”
(Illyés Gyuláné Kozmutza Flóra)

Felhasznált irodalom jegyzéke:

Nyomtatott szakirodalom:

A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon. Szerk.: Iványi Klára. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bűnmegelőzési Bizottság. Budapest, 2008. 22. p. (A közvetítői eljárás bevezetésének első évi tapasztalatairól az IRM megbízásából a Partners Hungary Alapítvány által végzett kutatás eredményeit összefoglaló kiadvány.)

Letölthető: http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/b_ugyek_mediacio.pdf. Letöltés dátuma: 2009.08.07.)

³⁴ <http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20140909-igeretes-jovo-elott-a-buntetojogi-mediacio-intezmenye.html> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

Bibó István: Etika és büntetőjog. In: Deviancia, emberi jogok, garanciák. (Szerk.: Gönczöl Katalin és Kerecsi Klára) ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitika Tanszéke. Budapest, 1996

S

CHRISTIE, Nils: A fájdalom korlátai. Európa Könyvkiadó. Bp., 1991

CHRISTIE, Nils: Conflicts as Property. British Journal of Criminology. 1977

DAVID, Rene: A jelenkor nagy jogrendszerei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp., 1997.

FARKAS Ákos: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog. 1993/12. 760-763. p.

KIRÁLY Tibor: A legalitás a büntetőeljárásban. Jogtudományi Közöny. 1986/5.

Mediáció. Az egyezségteremtés művészete. Interaktív tréning program kézikönyv. Partners Hungary Alapítvány. 42. p. (az Országos Bírósági Hivatal által szervezett bíróságiközvetítő-képzés keretében használt tananyag)

NAGY Ferenc: A bűncselekmények áldozatainak kártalanításáról. Magyar Jog 1993/4. szám

RAWLS, JOHN: JUSTICE AS FAIRNESS: A RESTATEMENT. CAMBRIDGE, MA: THE BELLNAP PRESS OF HARVARD UNIVERSITY PRESS. 2001. SHARPE, SUSAN. IN.: CRITICAL ISSUES IN RESTORATIVE JUSTICE (SZERK.: HOWARD ZEHR, BARB TOEWS. MONSEY, NEW YORK. CRIMINAL JUSTICE PRESS AND CULLOMPTON, DEVON, UK, WILLAN PUBLISHING, 2004)

SAMU MIHÁLY: ÁLTALÁNOS JOGPOLITIKA. A JOG DEPOLITIZÁLÁSA. AKADÉMIAI KIADÓ. BUDAPEST, 2003. ZEHR, Howard: The Little Book of Restorative Justice. Intercourse, Pennsylvania: Good Books, 2002.

Internetes hivatkozások és jogtárak:

<http://www.fresno.edu/pacs/docs/rjprinc.html>

www.fresno.edu/pacs/docs/rjprinc.html

Schweighardt Zsanett: A helyreállító igazságszolgáltatás elemei a magyar büntető igazságszolgáltatás rendszerében.

Letölthető: www.rezler-foundation.hu/docs/schweighardtzsanett.doc (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

New Zealand, Ministry of Justice, Restorative Justice: A Discussion Paper (Ministry of Justice of New Zealand, 1996) Letölthető:

<http://www.justice.govt.nz/pubs/reports/1996/restorative/index.asp> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

<http://www.sonoma.edu/ccjs/info/leuven.html>

<http://www.sonoma.edu/ccjs/info/leuven.html> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

<http://www.ojp.usdoj.gov/nij/rest-just/ch1/ch1-umb/sld001.htm>

www.ojp.usdoj.gov/nij/rest-just/ch1/ch1-umb/sld001.htm (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

<http://www.ojp.usdoj.gov/nij/rest-just/ch1/ch1-umb/sld002.htm>

www.ojp.usdoj.gov/nij/rest-just/ch1/ch1-umb/sld002.htm (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

http://mediaciokonyv.hu/unios_joganyag/az-europai-unio-tanacsanak-2001220ib-2001-marcius-15-szamu-kerethatarozata-a-buntetoeljarasban-a-sertett-jogallasarol/ (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

Bodor Tibor-Csák Zsolt-Máziné Szepesi Erzsébet -Somogyi Gábor-Szokolai Gábor-Varga Zoltán: NAGYKOMMENTÁR a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez. CompLex Jogtár. Wolters Kluwer Kft.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&> (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

<http://www.lb.hu/hu/kollvel/3-bkv> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=HU> (Letöltés dátuma: 2014. 09.29.)

www.kih.gov.hu (Letöltés dátuma: 2009.08.07.)

www.crimestat.b-m.hu (Letöltés dátuma: 2009.08.07.)

<http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20140909-igeretes-jovo-elott-a-buntetojogi-mediacio-intezmenye.html> (Letöltés dátuma: 2014.09.29.)